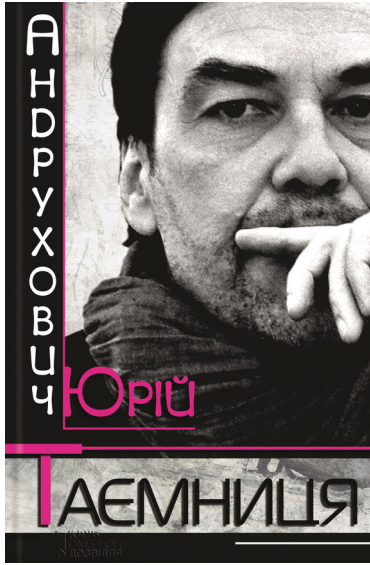

Юрій Ігорович Андрухович

Таємниця

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=12059738

Юрій Андрухович. Таємниця: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»; Харків; 2013
ISBN 978-966-14-5309-7, 978-966-14-4811-6, 978-966-14-5310-3,
978-966-14-5312-7, 978-966-14-5313-4, 978-966-14-5311-0

Анотація

Кожного з семи днів, проведених у відвертих розмовах із німецьким журналістом, Юрій Андрухович наново переживав добрячий шмат свого життя. Після таємничої загибелі журналіста в руках письменника опинилися диктофонні записи цих розповідей про найпотаємніше... Із них виринув герой книги, який здатен щиро кохати, захоплюватися геніальним і геніями. Читач отримав історію про «alter ego» великого містифікатора.

Содержание

Передмова, одна з можливих	5
1. Мій мертвий друг Раду Теодор	9
2. Сюїта для «Jethro Tull» з оркестром	34
Кінець ознайомительного фрагмента.	48

Юрій Андрухович

Таємниця

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2013

© Андрухович Ю., 2012

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2013

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2013

ISBN 978-966-14-5309-7 (fb2)

Жодну з частин даного видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Електронна версія створена за виданням:

Андрухович Ю.

А66 Таємниця: роман / Юрій Андрухович. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 352 с.

ISBN 978-966-14-4811-6

Кожного з семи днів, проведених у відвертих розмовах із німецьким журналістом, Юрій Андрухович наново переживав добрячий шмат свого життя. Після таємничої загибелі журналіста в руках письменника опинилися диктофонні записи цих розповідей про найпо-таємніше... Із них виринув герой книги, який здатен щиро кохати, захоплюватися геніальним і геніями. Читач отримав історію про «alter ego» великого містифікатора.

УДК 821.161.2

ББК 84.4УКР

*Я тремчу, щоб тільки не зачинялися двері, бо відчинені двері –
то незбагненна радість.*

Роберт Данкен

От про це й поговоримо.

Сергій Жадан

Передмова, одна з можливих

Чи не всю осінь 2005 року я, з нетривалими перервами, провів у Берліні. Саме в цей час, десь наприкінці вересня, до мене вперше звернувся не відомий мені раніше Егон Альт, літературний критик і журналіст. У своєму нетипово для е-пошти розлогому мейлі він писав про те, що мріє (саме це слово!) зробити зі мною «дещо довшу розмову, точніше серію розмов» і що він загалом спеціалізується на т. зв. портретах, передусім письменників. Переконатися в цьому я міг за якимись наведеними ним же в тому листі посиланнями, на які в мене, зрештою, все одно ніколи не вистачало часу. Егон Альт вельми наполягав на тому, що нам необхідно зустрітися – «і неодноразово», а на завершення додавав таке: «Шановний пане, в жодному разі не відмовляйте мені! Я здаю собі справу з Вашої надзвичайної, просто-таки пекельної зайнятості і гарячково міркую над тим, як мені, попри все, схилити Вас до співпраці. Написати, що я десятки разів поперечитував усе з виданого Вами в німецьких та англійських перекладах? Що я вже тричі відвідував Вашу країну і тричі, але щоразу по-іншому, був заскочений і захоплений нею? Що ми з Вами однолітки, а отже, швидше за все, з дитинства слухали однакову музику і таким чином у наших розмовах обов'язково виникне чимало спільних болісно-солодких тем? Ні, звісно, я не заперечую – Ви маєте повне право відмовити мені, але в такому разі Ви припуститесь однієї з найтяжчих помилок Вашого життя».

Нині я вже впевнений, що в останньому він мав цілковиту рацію. Хоч саме це речення у той момент налаштувало мене вкрай негативно і щодо нього самого, і щодо його агресивних намірів. До того ж я уже встиг на тоді сильно незлюбити саме поняття *літературного портрета* з його неминучими прикрасами типу «широкі штани з безліччю кишень, сережка у лівому вусі, звичка рукою відкидати назад пасмо неслухняного волосся, обдерті оранжево-чорні кеди». Я вислав йому кілька не надто оптимістичних слів у відповідь, мовляв, не знаю, як усе складеться, швидше за все не складеться ніяк. Хоч про всяк випадок чомусь повідомив номер свого телефону. Мушу визнати, його лист і справді сильно вирізнявся на тлі тих, що їх зазвичай присилають німецькі журналісти, коли запрошують на інтерв'ю. До речі, в ті часи мене вже замалим не дратувало це слово, а мій записник катастрофічно наповнювався все новими й новими обіцянками та домовленостями.

Саме тому, коли він згодом, упродовж кількох наступних місяців, нагадував про себе мейлами і – дещо рідше – дзвінками, я волів відповідати невизначено, відкладаючи нашу зустріч *на потім*, іноді я просто відбивався від його дедалі настирливіших переконувальних аргументів. У мене залишався мій головний аргумент – восени я все ще мріяв узятися за новий роман. Отже, я відмовляв йому, посилаючись передусім на це. Тоді він вибачався і на деякий час зникав. При цьому я немов бачив, як він скрушно хитає головою і знічено розводить руками – десь там, у своєму запущеному самотницькому помешканні на Пренцлауер Берг.

Але мій новий роман ніяк не хотів до мене приходити. У таких випадках найкраще – рішуче все навколо себе змінити. Наприкінці грудня я на кілька тижнів утік додому, а в січні 2006-го, на зворотному шляху з Франика до Берліна, записав у Вроцлаві з «Карбідом» музичний альбом. Зі словом *карбід* у мене найперше асоціюється нестерпна самогонка з околиць Гайсина Вінницької області. Чому саме така асоціація, ви дізнаєтесь у третьому розділі цієї книжки. У будь-якому разі назва нашого з «Карбідом» альбому прийшла наче сама собою – «Самогон». Я подумав, що то і є новий роман, який я давав собі слово написати в Берліні. Таким чином, сам собою вже наче звільнений від головного з внутрішніх зобов'язань, у 20-х числах січня я ще на три місяці повернувся до німецької столиці. У своєму щоденникові з тих днів я занотував: «Холоднеча рухається зі сходу на захід тим самим маршрутом, але злегка випереджуючи мене». І справді – в мить, коли мій потяг вирунув з вокзалу

на Фрідріхштрассе, було вкрай дивно побачити з вагонного вікна цілком замерзлу, вкриту товстою кригою Шпрее. Щоправда, все це тут ні до чого.

У лютому я – трохи несподівано для себе самого – дав йому згоду, спершу мейлом, а тоді, як підтвердження, і телефоном. Наша перша зустріч з Егоном Альтом відбулася неподалік місця, де я мешкав, так само на Штуттгартер Пляц, у кафе «Міро», яке чомусь офіційно вважається артистичним, можливо, тому, що вночі до нього раз у раз заскакують, аби трохи розслабитися, напіводягнені танцівниці з прилеглих клубів. Так от – Егон Альт виявився *не таким*. Не було й тіні від того ледь екзальтованого і по-божевільному закоханого в мої писання дивака, що так виразно жестикулював з усіх без винятку мейлів, науявлюваний мною. Насправді ж Егон Альт виявився цілком притомним, прагматичним і не без іронічної дистанції чолов'ягою, моїм, як він слушно писав, однолітком і вельми стріляним горобцем. Уже на початку нашого знайомства ми легко перейшли на «ти», після третього ж бренді з'ясувалося, що наші з ним улюблені напої знаходились би приблизно в тих самих і сусідніх з ними клітинах періодичної алкогольної системи, якщо б така існувала. Свідченням нашого зближення стало й те, що на другій годині ми купили пачку червоних галуазів і почали жадібно викурювати її, хоч кожен з нас узагалі-то вже покинув цю справу кілька років тому. Пригадую видобуту Егоном Альтом з якоїсь велетенської наштанної кишені сірникової коробку з написом «Союз ветеранов Афганистана». Ця штука здавалася нам особливо смішною. Назагал же Егон Альт носив у своїх кишенях безліч усяких абсурдних, але в той же час чомусь функціональних предметів – серед них гільзовий свисток, допотопну колоду карт з чорно-білою порнографією і косівського сирного коника. До того ж він мав із собою цілий наплечник моїх книжок – різних, виданих у різні роки і різними мовами. Кожну з них я змушений був йому підписати і кожную інакше. На третій годині нашої зустрічі з цього вийшла незла забава, для мене досить виснажлива. Того вечора ми не могли не домовитися про те, що обов'язково зробимо *це*. Воно мало стати книжкою. Але не зовсім тією, що її Ви зараз читаете.

Ми вибрали останній тиждень березня, сім днів. Щоранку він приходив до мого тимчасового африканського помешкання на Штуттгартер Пляц, 22, і щовечора повертався до себе на схід Берліна. Щодня ми проговорювали по 8–10 годин і між нами був його диктофон. Звичайно, сказати «проговорювали» буде неточністю: говорив переважно я, а він переважно ставив запитання. При цьому ми поступово спорожнювали від одної до двох з половиною пляшок котрогось із наших улюблених брендів. Кожного з цих днів ми проживали (я повторно) певний добрячий шматок мого життя. Остаточне розуміння всього, що зі мною насправді відбувалося в усі ті роки, далекі і ближчі, приходило, як і сп'яніння, щойно наприкінці дня, увечері. А на завтра ми, просвітлені й очищені, бралися за наступний шматок. І так було протягом усіх днів за винятком сьомого. На сьомий день ми домовилися поїздити Берліном. Ми різко змінювали ландшафти, соціальні уклади, напрямки руху і засоби пересування, ми говорили про все на світі, а його диктофон – попри офіційно проголошений нами день заслуженого спочинку – завжди лишався увімкнутим.

Ще того ж дня, останнього, я, цілком між іншим, поцікавився в нього, коли він збирається опублікувати всю цю книжку. Моїм другим запитанням повинно було стати, в якому видавництві. Але відповідь на перше виявилася такою, що ставити друге вже не було сенсу. «Коли? – перепитав він. – Знаєш, це поки що невідомо. Я, здається, забув попередити тебе з самого початку про одну таку штуку – я вирішив опублікувати це лише після твоєї смерті. Так воно буде вагомніше». Ми весело посміялися над таким поворотом ситуації і змінили тему. Хоч мушу визнати – мені зробилося дещо прикро, передусім з приводу моєї *подальшої неучасті у проекті*.

Тому я так сильно здивувався через декілька тижнів, отримавши від нього поштою всі ті сім наговорених днів, усю їхню гречану вовну, всі бочки з арештантами, все, що тоді

прозвучало, від першої фрази й до останньої, з усіма паузами, затягнутостями, еканнями та иканнями, тобто в абсолютно первинному вигляді, збереженому у форматі mp-3 і перегнаному на компакт-диски, кожен день на інший диск, тобто дисків виявилось також сім. Крім того, в пакунку знайшовся лист – уперше я дістав лист, написаний ним від руки. Відчуття було досить незвичайне. Тої хвилини мені вперше подумалося, що я його, Егона Альта, зовсім не знаю. Він писав, зокрема, й таке: «Я майже впевнений, що тобі це може і повинно знадобитися. У будь-якому разі ти маєш повне право зберігати це при собі – ну хоч би як згадку. Або як згадку про згадки чи як спогад про спогади. Бо хіба не ти написав, що твоя пам'ять дозволяє тобі робити все, що ти забажаєш? Тож роби, що забажаєш, герою!»

Остання фраза звучить як останнє напучування. Цей написаний від руки лист виявився прощальним. За кілька днів перед моїм остаточним виїздом з Берліна, себто на самому початку травня 2006 року, я випадково довідався про його загибель в автокатастрофі. Це трапилося вночі, коли не помиляюся, на 37-му кілометрі автобану А93 між Нюрнбергом та Швандорфом. Він сидів за кермом і, як це називається в новинах від дорожньої поліції, не вправлявся з керуванням. Я знаю цю трасу – незадовго перед тим, а саме 26 квітня, я виступав у згаданому Швандорфі з фрагментами «Дванадцяти обручів», моє читання супроводжувалося грою на кількох саксофонах та безлічі інших, доволі смішних інструментів у виконанні Норберта Фоллата. Саме він, Норберт Фоллат, і віз мене тією дорогою вдень, зустрівши у Нюрнберзі на летовищі. Тому я добре пам'ятаю цей відтинок автобану А93 і можу стверджувати з усією певністю: там немає нічого особливо складного, там узагалі нічого складного немає. Швидше за все з Егоном Альтом трапився так званий *секундний сон*. Зрештою, тепер уже ніхто не визначить справжньої причини. Ніхто не довідається також, якого біса він там робив уночі, в тому Оберпфальці, на своєму розгепаному старому «ситроєні», тому самому, що ним він шість вечорів поспіль з ревом від'їжджав у п'ятьм'я з-під моїх вікон – не дивлячись на значне перевищення алкогольної норми у крові. І це щоразу йому вдавалося – доїхати додому щасливо. Тільки от певного разу не вдалося. Втім, я можу лише припускати. Я навіть не знаю, де його поховали. Тобто від знайомих його знайомих я згодом дізнався, що це мав бути цвинтар Норденд у Берліні, та його частина, що по-нашому звалася б Гефсиманською. Уявіть собі – наприкінці серпня я прилетів до німецької столиці на кілька днів передусім для того, щоб навідати його. Однак нічого подібного до його могили на тому цвинтарі не виявилось. Напівспорожнену пляшку бренді я залишив посеред центральної алеї.

Так, наче його не існувало ніколи на цьому світі.

Точніше не його, а його тіла з продавленою кермом грудною кліткою. Автомобілісти кажуть, що це типовий варіант – грудна клітка, продавлена кермом.

* * *

Мені знадобилося трохи пожити з цією історією, звикнути до неї, час до часу переслуховуючи з дисків особливо улюблені й особливо зненавиджені шматки. Других – додам для ясності – виявилось значно більше. Урешті, десь наприкінці літа, я дійшов висновку, що не маю іншого виходу: аби від цього звільнитись, я мушу зробити те, чого не встиг зробити він, тобто видати це книжкою. При цьому я довго переконував себе, що це може виявитися потрібним не тільки мені.

Усю осінь 2006-го я розшифровував наші розмови (переважно власну, іноді нестерпно багатослівну балаканину) і переводив їх у письмо. При цьому його задум поступово ставав моїм. Хоча, з другого боку, що мені насправді відомо про *його* задум?

Зрозуміло, що фіксувати все це на письмі таким, яким воно записалося з повітря і вуст, тобто збереженим один до одного, було і неможливо, і, на щастя, не потрібно. Моя обробка

всього наговореного матеріалу полягала в тому, що я, по-перше, перекладав його з німецької на українську, по-друге, видаляв з нього зайве, усував змістові прогалини і просто згадувані вже мимрення, по-третє, намагався записувати його таким чином, щоб, з одного боку, не втратити його розмовність і безпосередність, а з другого – зробити придатним для читання, себто значною мірою я все-таки оштучнював (олітературював?) вимовлене. До своєї честі, хочу додати, що я не прикрашав своїх відповідей, не робив їх жодним чином розсудливішими чи мудрішими, ніж вони були насправді – отже, висловлені мною дурниці залишилися на виду.

І по-четверте. Я не міг не втриматися від деякої автоцензури, себто приховування, згладжування і просто усування багатьох моментів, які могли здатись особливо нищівними чи прикрими щодо деяких згадуваних у цій книжці осіб.

До речі, про них. Зауважу на всяк випадок: *усі персонажі, всі дійові особи цього твору є вигаданими, а будь-які збіги в іменах чи схожість у ситуаціях – випадковими*. Це тільки мені, одному з її співучасників, вони можуть помилково здаватись іншими, не випадковими і не вигаданими, а страшенно близькими і справжніми, ніби *це* єдино можливе життя.

Але то виключно моя проблема. Насправді ж дедалі очевиднішим робиться факт, що всі ми, і цей світ разом з нами, належимо іншому, значно більшому від нас Авторіві і є його не цілком випадковою вигадкою. Тож йому і нести за всіх нас повну юридичну відповідальність.

24 грудня 2006 року

1. Мій мертвий друг Раду Теодор

Почнемо?

Починай, але з самого початку.

І коли все це почалося?

Мені здається, восени 2003-го, два роки тому. У Гайдельберзі. Там є така кнайпа в самому що не є старому місті, і вона якось так по-американськи називається – «Drugstore».

Знаю, це на Кеттенгассе.

Можливо. У кожному разі це лічені хвилини від Ринку, і від університету, і від усього того дещо карамельного середньовіччя. У тій кнайпі збираються всілякі місцеві шахісти. А може, не шахісти, може, збирачі поштових марок. Чи якийсь тому подібний сорт замкнених у власному колі напівідіотів. Там можна сидіти годинами і нічого не замовляти – лише газети. Я приїхав до Джейкоба на свій поетичний вечір, але в мене ще лишалася купа вільних годин. Я був зі Стефою Пташник, ми ходили удвох під довгим і цілком безнадійним дощем, бо то було наприкінці жовтня, і врешті ми прибилися до тієї «Drugstore». Мені це сподобалося, бо я тоді головним чином перекладав бітників, а Стефа сказала, що ця кнайпа якось пов'язана з людьми 1968 року і тому в неї така американська, трохи наче бітницька назва. Отож ми там просиділи якусь годину, потаємно розглядали всіх тих фріків, котрі у відповідь лише позиркували на нас і шаруділи своїми всохлими жовтневими газетами. Крім того, ми обговорювали Стефині переклади пісень для мертвого півня, я пив чай з велетенської чашки, якоїсь уже навіть і не чашки, а миски, тобто вже навіть не пив, а сьорбав, ну а потім пішов до клозету відлити, і мені цілком зненацька подумалося, що то насправді такий фільм зі мною – ось я чомусь у Гайдельберзі, в кафе з американською назвою, йду, виконую якісь рухи, думаю про раптову зупинку серця, заходжу до сортиру ітеде і в той же час я все це дивлюся – не зовсім збоку, звісно, але й не зовсім ізсередини. І слідом за тим подумалося, що у фіналі цього фільму герой мусить померти і що в такому разі зробимо з глядачем?

Тоді я про всяк випадок спробую з усіх сил користатися цим твоїм внутрішнім кінематографом – поки він працює. От коли ти намагаєшся пригадати собі якісь найперші, найраніші враження – що в тебе перед очима?

Підлога, дошки підлоги такого брудного темночервоного кольору, сильно подряпані дошки, шпарини між ними. І в тих шпаринах зачаїлася безодня! Жартую – безодні ще не було. Мабуть, я повзав тією підлогою. На мені були приблизно такого ж кольору, малинового, грубі фланелеві штани. Я ніколи їх не бачив, що називається, ніколи свідомо не зареєстрував, але я певен, що вони в мене були.

Тобі було добре чи зле?

Ніяк. Не хочу нічого домальовувати, додумувати, додавати якісь деталі. Все одно вони будуть вигадані.

Але ти, звісно, пам'ятаєш моменти, коли було насправду добре?

Багато років пізніше, улітку 1970-го. Ми з батьками їдемо до Праги. Ну так, спершу цілий день у Львові, такому жахливо тьмяному, брезклому, і знов-таки дощ, який не переставав і переставати не збирався. Так що у приміщеннях вокзалу всюди пахтіло мокрим, якоюсь такою бездомною псятиною. Плюс буфетною теплою їжею, цими жахливими котлетами. Ними й до сьогодні пахне вся ота почекальня між приміським залом і головним. Цього духу вже ніколи звідти не витравити. Пополудні відходив потяг Москва – Прага, але на нього не було квитків і ми нікуди не поїхали. Якись люди крутилися навколо *міжнародної* каси й активно давали моїм батькам – головним чином мамі, бо вона й сама до всіх заговорювала, – всілякі типово радянські поради, як нам тепер викручуватися. Батько періодично кудись зникав, гадаю, до буфету. Батько був на межі. Ми і так ледве вмовили його їхати з нами, потім ще ця виснажлива тайняцька процедура з отриманням закордонного паспорта і дозволу на виїзд. А тепер ще й такий провальний початок. Я був майже в розпачі – що коли одного разу він зникне в буфеті і не повернеться?

Мушу нагадати моє запитання: чи пам'ятаєш ти моменти, коли тобі було добре?

Зараз я до цього дійду, не поспішай. Десь ближче вечора мама примудрилася купити квитки на нічний поїзд до Чопа. Їй хтось таке порадив: от, мовляв, доїдете до Чопа, кордон перейдете пішки, а там із першої-ліпшої чехословацької станції перший-ліпший потяг до Праги. Скільки їй було років? Рівно тридцять, молода гарна жінка, вся ця галайстра навколо *міжнародної* каси намагалася всіляко липнути до неї. Мені було прикро, що батько цього навіть не бачить.

Чому ви їхали до Праги?

Ми їхали в гості до родичів. Там на той час жили дві батькові тітки, рідні сестри його батька. Старша з них була заміжня за професором біології, ми звали його вуйком Євгеном (саме Євгеном, не Євгеном – точнісінько як Маланюка), вони мешкали у передмісті Моджани разом із другою сестрою, незаміжньою, та старшим сином. Сусіди казали про них, що професор Євген Малик живе з двома кобітами – старша варить йому їсти, а з молодшою він спить. Цілком непогана ідея. Насправді він не міг спати із сестрою власної дружини, тому що був абсолютно моральним типом, моральніших уже просто не буває. Він походив з Богодухова на Слобідській Україні і військовий вишкіл здобув у царській армії. До Чехо-Словаччини його занесло, як і безліч інших емігрантів з УНР, після остаточної поразки Петлюри. Не знаю, як до цього дійшло, але під час Другої війни, тобто вже у 40-х, він перетнувся з тетою Адою, сестрою мого діда. Обидвоє були катастрофічно немолоді й самотні, тому чимшвидше побралися і зробили першу дитину. В них народився хлопчик, якого вуйко Євген чомусь категорично хотів назвати яким-небудь біблійним іменем – Давидом, Ісааком або Авраамом. «Може, чого доброго, Шмулем?» – протестувала тета Ада. Вони погодилися на Даниїлові. Одного разу вночі вуйко Євген пробубонів зі сну: «Я запродав би душу Мефістофелю – тільки щоб дожити до часів, коли *він* закінчить школу». Але й без Мефістофеля він дотягнув до значно пізніших часів. Хоча хто його знає, може, якраз?.. Улітку 68-го ми з мамою вперше поїхали до Праги і мешкали в них на Моджанах. Вуйко Євген стверджував, що ми жахливо русифіковані і виправляв услід за нами чи не кожне слово. «Лічниця, – казав він, – лічниця, а не лікарня, бо лікарня – це там, де ліки, себто аптека, а лічниця – там, де лікують. На крайній випадок – шпиталь». Він був таким собі стовідсотковим коміксовим професором: лисина, сива борідка-еспаньйолка, нев'ібенно товсті окуляри. А газети читав ще й з лупою. І завжди звертав мамину увагу на всілякі мої недоліки, тобто недоліки

мого виховання. Наприклад, я не вмів правильно тримати виделку. Як її правильно тримати, не знаєш? Або влазив у розмови дорослих без їхнього дозволу. Я не можу сказати, що дуже любив його. Добре, що Петлюра програв ту війну, інакше він чого доброго став би згодом якимось міністром. Наприклад, міністром біології. Він був з тих, які обов'язково стають міністрами соціалістичних урядів.

Але Прага і 68-й рік – це передусім інша стійка історична конотація...

Так, абсолютно. Ми з мамою їздили туди в липні, а в серпні, через місяць, сталися *відомі події*. Ми вже були вдома, коли почули, що народ Чехословаччини просить допомогти йому танками і зупинити натовську агресію. Батька різко забрали до війська, він зупиняв натовську агресію як міг – носив хабе з чорними артилерійськими петлицями, на погонах він мав три зірки, що означало *товариш старший лейтенант*. Його дивізію з усіма тягачами й зенітками розгорнули про всяк випадок в околицях Станіслава, хоч тоді вже, зрештою, Франика, над річкою, і вони там непогано пиячили. Мій батько був дотепником, іноді він утікав з того військового табору на пару годин додому, переважно незле вставлений, і все повторював про нас із мамою щось типу того, що *ну от, пустив їх до Праги і вони там усякого намутили, а мені після них увесь той бардак розрулювати*. Він був перейнятий духом армійських чобіт, онучів, ременів і політінформацій. Він давав мені потримати свій бойовий пістолет, одного разу в неділю ми стріляли з нього у стовбур горіха в нашому подвір'ї, величезний такий був горіх і височенний. Ми з батьком гатили над усі сподівання влучно, раз за разом відстрілюючи від дерева всохлі гілки. Здається, ми вистріляли кілька обойм, аж тоді до батька дійшло, що йому доведеться звітувати за кожен патрон.

А якби йому довелося того року стріляти в чехів? Як ти гадаєш, він стріляв би?

Гадаю, стріляв би. Армія існує на те, щоб стріляти. Ні, не знаю, не можу стверджувати напевно. Йому на той час було 38 років, і в ньому було повно всього намішано. З одного боку, він завжди пам'ятав, чий він син і від чийх куль пішов на той світ його батько. З другого – як він міг чинити опір? Система забрала його до війська, і, швидше за все, він мусив би виконувати її накази. На щастя, наказу стріляти в чехів він так і не отримав. Але йому подобалося бути офіцером запасу в червоній армії, це точно. Носити – нехай тимчасово – пістолет, портупею, пахнути кирзою й одеколоном «Шипр». Якоюсь мірою з нього при цьому перло недожите дитинство – така собі забава у війноньку.

В одному з есеїв, здається, «...но странною любовію», ти пишеш, ніби тоді, у 68-му році, коли радянські танки вдерлися до Праги, ти був не на боці танків. Це означає, що ти був не на боці власного батька?

Еге, якось так приблизно. Просто на той час я вже встиг побувати у Празі, а він ще ні. Тобто щодо чехів я мав більше досвіду, ніж він. Я любив їхній Орлой, усіх тих лялькових апостолів, їхню Влтаву, їхню мову, всі ці димінутиви типу *smrtička*. Мені подобалося, що вони готують гуляш із котів. Я любив Карлів міст, цукрову вату, Малу Страну, «Латерну магіку», зоопарк і парк імені Юліуса Фучіка з його жахливими атракціонами, я дуже любив кофолу. Це такий напій, чехословацька відповідь кока-колі. Яро Рудіш каже, наче тепер її знову запустили у продаж. Я дуже тішився водяним пістолетом і кількома фігурками індіанців, один з яких, стоячи на коліні, грів у каное. Я всім на світі розповідав про «Напретково музей», де можна було оглянути відтаті людські голови з Амазонії – справжні, уявляєш?

Але препаровані, тобто зменшені до величини кулака, проте зі збереженням усіх рис і пропорцій. Справжні людські голови завбільшки з кулак і з зашитими ротами!

Навіщо їх зашивали?

Про це я прочитав кілька років по тому у книжці Аркадія Фідлера. Це робилося для того, щоб дух убитого не вийшов назовні і не мстив. Менше з тим. Я був щасливий у Празі, і мені геть не подобалося, що тепер там хазяйнують якісь йобані російські танки. Можна сказати, що Захід купив мене з тельбухами саме того літа. Для нас це був Захід – Прага. Зрештою, вона і тоді, й зараз розташовується дещо західніше від Берліна, про що не забуває нагадувати Яхимек Тополь¹.

У тебе тоді не виникло такого дитячого відчуття, наче починається війна?

Здається, виникало. Пам'ятаю одне таке недільне надвечір'я – десь на початку вересня чи якось так. Ми мешкали на вулиці Гаркуші, це поблизу залізничного вокзалу, увесь транспорт, що сунув через місто, пер завжди тією вулицею, бо ніяких об'їздних доріг тоді ще у Франику не було. Але того надвечір'я це була колона, ціла колона танків – уявляєш? І всі херачать у напрямку вокзалу, де їх потім вантажать на такі спеціальні платформи. І – вперед, на чехів. Пам'ятаю, що сусіди повибігали з домів і стояли обабіч вулиці. І всім нам – у тому числі малим пацанам – передалось якесь таке заціпеніння. Від дорослих. Бо тодішні дорослі на 70 відсотків складалися з осіб, які мали у досвіді останню війну. Моїй бабці, приміром, було на той час 66 років, і вона мала у своєму досвіді цілих дві війни. І всі ці люди з війною в досвіді так і заціпеніли в тому гуркоті у призахідному сонці, втупившись у бруднозелену колону. Більшість із них були певні, що то вже війна. Причому знову переможна. А потім була ще така сцена на вокзалі (бо всі ми якогось хріна попензлювали за тими танками на вокзал, ніби шури за шуроловом). Так от, на вокзалі все кишіло від мільйонів жінок, які добиралися туди власним ходом, щоб востаннє попрощатися зі своїми бойовими танкістами. Бо це було не регулярне військо, а такі ж, як і мій батько, *партизани*, себто дорослі чоловіки, вирвані з родин загальною військовою повинністю, самі тобі майже виключно селяни з бурякових ланів Бандерлянду. І от в одного з них на пероні просто-таки вчепилася його жінка, вона висла на ньому, голосила що було духу, падала перед ним на коліна, ловила його за ноги і мало не билася головою об землю. Та ні, билася-таки, билася. Чувакові було не цілком вдобняк, що його баба – така істеричка, він її щоразу якось так бездарно відпихав убік, тим більше що офіцери вже починали на нього погейкувати, досить роздратовано. Урешті він остаточно видерся з її мокрих обіймів і запхався кудись подалі у вагон, а тоді виставив голову з вікна – мовляв, як там моя істеричка? А та зненацька видушує із себе крізь те трагічне ридання: «Йвасю, чуюєш?! А ек будеш у Празі, то купи мені файні мешти! Трийцікь семий розмір!» По цьому поїзд рушив.

Гаразд, але ми погодилися, що ти розповідаєш про моменти, коли тобі було добре.

Я пам'ятаю, що ми в цьому погодилися, і я до цього веду, не квапся. Зараз ми мусимо перестрибнути через два роки і повернутися на той інший, львівський вокзал, де всюди повно огидних типів і смердить рибними котлетами в тісті. Але ми з батьками їдемо до Праги, і мама взяла нам квитки на нічний потяг до Чопа. А Чоп – це така найзахідніша станція Радянського Союзу, уявляєш собі на мапі – Закарпаття, Чоп, і в ньому сходяться

¹ Ні, не розташовується – я згодом перевіряв за мапою.

докупи кордони трьох країн. Зрештою, ти це знаєш. Як і те, що Чоп – це такий своєрідний кінець світу. У 95-му році ми з Ірваном їхали – знову ж – зі Львова до Праги і сіли у той самий московський потяг, квитки на нього того разу чомусь були. Ірван заходить у своє купе, а там уже має місце бити один пасажир – якесь таке вусмерть запите чмо, напівдоходяга, весь у тюремних тату, розхристано пітніє на нижній полиці, а підлогою туди-сюди перекочуються всі без винятку спорожнені ним пляшки. Відчув, що хтось увійшов – вони ж усі чутливі, ніби зайці, – і продер око. Тоді питає: «Сасед?» Ірван: «Ага». Він: «Дальока?» Ірван: «Ага». Він: «І я дальока. Да самаво канца». Якось так урочисто це вимовив, з інтонацією. Сашко повертається до мене в купе і каже: «Курва, до самої Праги в одному купе з убивцею їхати!» Але перед Чопом той заворушився, зазбирався, став пакувати манатки, випив ще одне пиво і в Чопі зійшов у безвість. От що в нього означало «да самаво канца» – Чоп. Чоп, а не Прага. Таким чином, з точки зору совкової географії Чоп – це *канець*. І того вечора ми з батьками все-таки вирушили нічним потягом до Чопа.

І саме в цьому потязі тобі стало якось незабутньо добре?

Та де там! Швидше незабутньо зле. Ми потрапили до якогось жадливого вагону – в нас такі називають плацкартними – з тих, *де світла саме настільки, щоб не заснути і не читати, саме настільки, аби повіситися*. Отже, напівморок і невивітрюваний сморід безлічі людських тіл, ну там ще шкарпеток, трусів, прокладок, яєць натвердо, самогонки, всього такого, що робить наші плацкартні вагони саме плацкартними, але передусім – запах людських тіл, бо то була, за визначенням Йосифа Бродського, переддезодорантна епоха, тобто часи цілком інакшої гігієнічної свідомості, нині вже фактично загинула цивілізація. Психована вагонна тітка відразу ж розлучила нас, бо в неї не знайшлося трьох вільних місць в одному відділенні, навіть двох вільних місць не знайшлося, і я, пам'ятаю, опинився десь на верхній полиці, а піді мною молодий офіцерик у розстібнутій до пупа сорочці частував горілкою з пивом двох так само молодих дам і від того робився все п'янішим. Одна з них була безцеремонно товстою, в окулярах і нітрохи не гарною, вона сильно пітніла у своєму ситцевому халаті й обмахувалася саморобним паперовим віялом. Друга була дрібною, як миша, і відповідно, як миша, хихотіла, коли офіцер видавав із себе щось дотепне типу *весь зельоний, в жопе веткі, капітан ідьот разведкі*. Ця миша відверто з ним кокетувала і все повторювала: *а мне ваенние нравятся как мужчины*. Але офіцер, поза сумнівом, запав на першу, товстуху, і миша йому тільки заважала. Засинаючи на своїй полиці, я ще подумав, що от яка несправедливість – він такий молодий, стрункий і бравий, а вона така бегемотиха і чому він саме її так хоче? Я тоді ще не знав суворой чоловічої приповідки про те, що *негарних жінок не буває*. Коли я за годинку-другу прокинувся (можливо, то була станція Стрий, а може, вже й Лавочне, не знаю), дислокація піді мною змінилася настільки, що миша, ображена браком уваги і востаннє силувано хихочучи (*весь в гавне, в руках тапор – прадвігається сап'юр*), подерлася на свою верхню полицю навпроти мене, а офіцер відразу пересів ближче до товстухи і спробував покласти руку на її коліно завбільшки з футбольний м'яч. Вона сказала на це нервово і жорстко: «Не нада, Вадік», – і, як то кажуть, *сняла рєшітєльно піджак наброшений*. Можливо, його збуджував її піт. Можливо, він нюхом зачув у цьому якусь еманацию пристрасті. Втім, це я зараз теоретизую, а тоді я знову заснув. Потім я час до часу прокидався, а вони все борюкалися там унизу, підсліпувата негарна вчителька в ситцевому халаті й *підколінках* стидного кольору, і вродливий офіцер артилерії, що з позачергової відпустки у своїй Рязані-Казані повертався до місця проходження дійсної служби в *пос'олку городського типу* Ческе Будейовіце. «Не нада, Вадік», – шепотіла вона. «А еслі я по любві?» – шепотів він і пряно відгикував. І щоразу прокидаючись у тому вагонному присмерку, я знову і знову чув це сповнене шалу і трепету шепотіння: «Не нада, Вадік» – «А еслі я по любві?» І через годину, і

через дві: «Вадік, я же сказала – не нада». – «А єслі я? А єслі я по любові?» Потім настав світанок, десь так година їзди до Чопа, тобто до *кінця*. Він добив останні сто з паперового морозивного стаканчика і зі словами «Ну і пашла ти к єбенемать, карова ачкастая!» вийшов у тамбур розлючено викурювати все, що лишалось у портсигарі. А вона відразу ж якось так жалісливо захлипала і, здається, прорюмсала всю решту часу – у Чопі виявилось, що в неї все дуже запухло – ніс і очі. Щодо офіцера Вадіка, то він так уже й не промовив жодного слова (і до миші тяж) – лише протер собі скроні й потилицю «Русским лесом», запнув усі гудзики і тупо дивився за вікно, як ми прибуваємо – *весь подтянут, всюду чіст – вот какой артилеріст!* Так ми доїхали до Чопа, але до Праги було ще страх як далеко.

Гаразд, а тепер скажи мені, наскільки ми ще далеко від того місця, де тобі врешті стане добре?

А це вже воно і є. Тобто ще трохи – і воно буде. Але спершу ми з батьками ще мусимо пройти двосторонній прикордонний контроль, якого я не пам'ятаю, тому проходимо його відносно швидко, не зупиняючись. На чехословацькому боці (Черна-над-Тисою) ми сідаємо до чехословацького ж потяга і невдовзі рушаємо. У тому вагоні все було подібно, як у наших. Але й досить інакше. Скажімо, не було смороду. І все було якесь новіше або просто чистіше. Пасажири говорили іншою мовою з усіма її димінутивами типу *smrtička*, хоч то була, вочевидь, і не чеська, а словацька. Ну от, тепер залишається тільки це: всі перешкоди подолані, і ми стрімко несемося туди, де я знову так хочу бути. Це були передчуття кофолі і цукрової вати з парку імені Фучіка. Тобто це було щастя, тому що все попереду – «Латерна магіка», фільми про індіанців, чорничні ліси над Влтавою. Можна було час до часу провалюватись у сніва в тому вагонному кріслі і знову прокидатись і бачити за вікном несамовито красиві гори, суцільний словацький рай. Ми їхали годин десять, коли не дванадцять. І майже завжди за вікном були гори. Або довгі тунелі, що по-своєму заворожливо. До того ж я бачив, що мої батьки зараз люблять одне одного – їм відчутно попустило на душі, як в усі часи попускало всім радянським підданам після перетину західного кордону своєї вітчизни. Раптом виявлялося, що ти на свободі, ти вирвався, ти виграв у фантастичній життєвій лотереї. Зрештою, не лише радянським підданам – маркіз де Кюстін зауважив цей ефект ще за часів царя Миколи I. Гадаю, й за інших царів усе було точнісінько так само. Головне – вирватися, якось перебігти *за бугор*. Мені запам'яталось, як бігали батькові зиниці, він пожирав ними той світ за вікном. Він погладжував мамину ступню, вона скинула туфлі і протягнула ноги на протилежне сидіння. Я тоді ще не знав, що там, за вікном, батько саме намагається щось розпізнати. Одного разу в житті він уже міг їхати цим маршрутом.

Описана тобою у «Центрально-східній ревізії» втеча до Відня?

Так, це можна назвати втечею до Відня, звісно. Ну, а крім того, мій батько був лісівником і цілком фанатичним. Він пам'ятав сотні рослин, перш усього дерев, не тільки за українськими назвами, але й за латинськими. Він ці назви час до часу вимовляв, дивлячись за вікно на чехословацькі ліси. Якщо в той час у мене був на світі хтось такий, від кого все починалось і на кому все закінчувалось, то це був батько. Він був першою на світі людиною, котра показала мені дерево гінґо. У жахних снах мені вже тоді снилося, що він помре, і мене аж душило від розпачу. Але я зараз не про те – я про те, що того дня в потязі до Праги ми всі були щасливими.

Якось ти написав, що ви з батьком були великими друзями, тому що вам подобались одні й ті самі книжки.

Ну так, про книжки, прочитані після батька, разом з батьком, прожиті з батьком, у мене знайдеться не одна історія. Зараз ми наближаємося до Праги, так? А я ще не казав, що у вуйка Євгена і тети Ади була досить серйозна бібліотека, не надто велика, але незле відібрана?

Ні, не казав.

Так от – я в цій їхній бібліотеці міг порпатися годинами і все, що там було українською, прочитав ще першого разу, тобто в 68-му році: казки Східної Словаччини, новели Богдана Лепкого, я навіть вибрані статті Донцова тоді прочитав і зрозумів, що їхнім змістом краще ні з ким не ділитися. А наступного приїзду я взявся за чеські книжки. Там було повно всіляких біологічних атласів – відповідно до вуйкового вченого фаху. Були фотографічні альбоми з Прагою та околицями. Були всякі хрестоматії, антології, світова класика, Сервантес, Бальзак і «Анна Каренінова». Далі черга дійшла до пригодницької літератури, і я просто запав на передвоєнний (десь кінця 20-х) том у коричневій шагреновій палітурці – звісно, пожовклий папір, старий запах, ілюстрації – «Баффало Білл» Вільяма Ф. Коді. Кілька днів я вагався, підходив до книжкової шафи, знову і знову брав його до рук, читав перші два-три речення чеською мовою. Я тоді навчився повільно читати чеською, хоч і не розумів у прочитаному дуже багатьох речей, але міг більш-менш відтворити звучання і вловити найзагальніший зміст. Я ж дуже любив цю мову з усіма її димінутивами! Одного разу я вирішив, що нічого надзвичайного не трапиться, якщо я цього «Баффало Білла» вкраду. Все одно ніхто його тут більше не читає. Ніхто й не помітить. Додам, що це була не остання в моєму житті украдена книжка. І при цьому мені завжди здавалося, що ніхто й не помітить. Бо загалом на світі страшенно багато книжок. Ну от – я сховав «Баффало Білла» у щойно куплений для мене ранець – туди, де тримав усілякі інші свої цінності, отримані з різних okazji, але цілком легально. За день перед від'їздом ми вкотре щось там допаковували – у вітальні, на очах у всіх. Батько вирішив перевірити, чи є місце в ранці, поліз у нього рукою – і тут я зрозумів, що його рука намацала шляхетну, обтягнуту шагреном палітурку. Це виступило в нього на обличчі, стопудово. При цьому його рука не могла не розпізнати, що саме вона намацала – якийсь час тому він разом зі мною любовно гортав той самий примірник і запам'ятав його навіть на дотик. Я приготувався до громадянської страти. Найгіршою була присутність вуйка Євгена, котрий і без того вважав мене безнадійно запущеною педагогічно почварою пекла. Я напружено відчитав хвилину боротьбу на батьковому обличчі. Він перестав шарудіти в нутрощах ранця і лише кинув один-два швидкі погляди на присутніх. А тепер скажи мені: що було далі?

Нічого. Він не здав тебе.

Так, не здав. Його рука зробила вигляд, що нічого такого в тому ранці не намацала. Припускаю, за ті три тижні у Празі вуйко Євген встиг і його дістати своїми нотаціями, сентенціями. Він просто уявив собі ще одну, невимовно довгу – з тих, від яких мухи дохнуть. І крім того, ми були співниками – нам обом страшенно подобалася ця книжка. І дружба зі мною, тобто продовження цієї дружби було йому важливіше й потрібніше, ніж заповідь «Не вкради», так мені здається. І це насправді велико, що людина стає над заповідями заради іншої людини. Хоч загалом він ще кілька разів ловив мене на книжках.

На крадіжці книжок?

Ні, не обов'язково. Одного разу на «Декамероні». На тому, що я читав «Декамерон» у начебто ще не відповідному віці. Власне кажучи, якби я робив це відкрито, тримаючи книгу

на своєму столі, усе виглядало б не так reinlich². Але я її ховав, і батько випадково знайшов ту схованку.

«Схованку для Бокаччо»?

Саме її. З того, що я його ховав, випливало цілковите усвідомлення мною всієї глибини власного переступу. Тобто свідоме скоєння злочину з кількома обтяжливими обставинами.

І він тебе покарав?

Ні. Тобто для покарання вистачило самого викриття – кажучи традиційно по-галицьки, шкіра лупилася мені на лиці. Мірою покарання стала тимчасова втрата лица.

Секс і еротика були у вашій родині табу?

Швидше так. При тому, що приблизно з шестилітнього віку я знав, як це робиться. Сусідські хлопці-наставники, підглядання за життям дорослих, тіснота помешкань, в яких діти злякано будяться від загадкового поляскування чи постогнування, перший онаністичний досвід, усе таке. І при цьому в родині всі вдавали, що я нічого такого не знаю, бо нічого такого не існує. Моя бабця згідно з виховними нормами певно ще ХІХ століття стежила, щоб мої долоні вночі обов'язково знаходилися поверх ковдри. Часом вона підкрадалася до мого ліжка і схилялася над ним із запаленою свічкою. Коли мені виповнилося дев'ять років, мама завагітніла і вважала за необхідне пояснювати мені поступове зростання свого живота всілякими дурницями на кшталт того, що час до часу *тьоті* починають усе більше й більше налягати на їжу і завдяки цьому в них потім народжується хлопчик або дівчинка.

Як загалом це виглядало – ваш дім?

Минулого літа його знесли. Я вже казав, що вулиця називалася іменем якогось Гаркуші, можливо, Розбійника Гаркуші? Так вона й до сьогодні називається. Цілком недалеко від залізничного вокзалу. Тому нічні локомотивні гудки і безглузді скоромовки з диспетчерських гучномовців стали постійними звуковими доріжками моєї підсвідомості. То був одноповерховий, більш ніж типовий для старого Станиславова будинок, зрештою, «будинок» – не те слово, усе-таки «хата», її власником був ще мій прадід, тобто батько моєї бабці, художник Карло Скождополь. Але за його часів там мешкала тільки одна родина – він з дружиною і четверо їхніх дітей. А коли радянська влада по війні все це *знаціоналізувала*, то дім поділили ще на три родини, і моїй бабці залишилося дві кімнати з колишніх восьми. Плюс маленька веранда, половину якої відвели для кухні. Ми жили так: у першій кімнаті спала бабця і в ній же був стіл, за яким ми їли. У другій спав я і батьки, при цьому вони чомусь у різних ліжках. Там же був інший стіл, полірований, а отже, святковий, етажерка з книжками, радіола, а 1967-го року з'явився телевізор. Або він з'явився ще під кінець 66-го, можу стверджувати лише, що якимось так під Новий рік. Улітку 66-го року його ще в нас не було, бо на фінал чемпіонату світу Англія – ФРН батько ходив до сусідів. Це було житло без водогону і каналізації. Воду носили із сусідського подвір'я, де була металева колонка з ручною помпою. Помий відносили і виливали до каналізаційного стоку з решіткою просто на вулиці. Туалет, а краще сказати, дерев'яний сральник, знаходився у глибині двору, за городами і велетенським горіхом, зимової ночі виправа до нього не справляла великої радості. Хіба що

² Нестерпно соромно (нім.).

ніч видавалася зоряною. Зараз мені важко уявити собі такий спосіб життя, але, наскільки я знаю, в подібних умовах у ті часи перебивалася добра половина *героїчного радянського народу*. При цьому кінець 60-х у колективній пам'яті вважається часом високого матеріального процвітання. Не те що пізні 70-ті з їхнім харчовим дефіцитом! От і мої батьки – спершу вони купили нову шафу, потім радіолу, потім холодильник, а потім і телевізор. Купувала, власне кажучи, мама з її життєвською кмітливостю і вмінням на все своєчасно оформити *розстрочку*. При цьому вона іронічно цитувала відому пісню: «Пред родиной в вечном долгу».

Чим опалювали?

Це аж так цікаво? Газом. У кожній кімнаті була кахляна пічка, в ній палилося газом. Ні, наскільки мені пригадується, було загалом тепло, хоч зими тих років запам'яталися холодними і сніжними. Газові печі досить весело гуготили зсередини, вже від самого цього звуку робилося тепло. Під нього добре читалося «Снігову королеву».

Були ще якісь звуки?

Звичайно. Акація за вікном, вона шелестіла і скрипіла всією собою. Вітер і краплі дощу по шибах. Вокзал – як я вже згадував, усі ці гудки, свистки, чах-чах-чах. Розмови перехожих, що йшли вулицею Гаркуші, на вокзал і з вокзалу, пізно вночі і рано-вранці. Можна було цілими днями стояти на веранді перед вікном і дивитися на перехожих. Від цього робилося нестерпно смішно. Перехожі всі як один здавалися жакливими виродками, вистачало придивитися й побачити їх саме такими. Ага, ще був один цілком таємничий звук, який з'являвся винятково вночі, десь близько одинадцятої. Я чув його завжди, скільки себе пам'ятаю, але ніколи про нього не запитував. Аж одного разу мої батьки заговорили про нього самі, і я зрозумів, що то не якийсь мій персональний глюк.

Що це було?

Стукіт. Або, краще сказати, гупання, цілком розмірене, завжди в однаковому ритмі – так наче десь унизу під нами працював якийсь величезний молот, можливо, пневматичний. У моїх батьків була звичка читати в ліжках перед сном. Вони по черзі читали одні й ті самі позичені з бібліотеки книжки, найчастіше Джека Лондона і Ремарка. Я від певного моменту почав їх у цьому наслідувати. Отже, ми мовчки лежали кожне у своєму ліжку і у своєму тексті, аж раптом мама сказала щось типу «Знову це гупання». Почалось обговорення – настільки жваве, що, виявилося, ми всі роками тільки й чекали нагоди. З-поміж кількох версій (забивання паль – прокладання тунелю – серце живцем похованого під нашим домом чарівника) найімовірнішою здалася батькова: підземний завод, секретний стратегічний об'єкт. Я уявив собі ці велетенські, залиті неоновим світлом цехи, довгі ряди верстатів, іскри, сталь, металеві листи ракетної обшивки. Тисячі робітників, що все життя працюють лише вночі. Можливо, серед них якісь наші знайомі, сусіди? Удень ми бачимо їх поруч з нами, а вночі вони спускаються під землю. Або ні – якісь ніколи й ніким не бачені люди, підземні мешканці, що ніколи не виходять на поверхню? Було захопливо і дещо лячно. Здається, батько звернув увагу на те, що в ніч з неділі на понеділок гупання припиняється. Тобто у *них* так само є вихідний. Тобто це все-таки завод. Дуже сильний аргумент, але я не певен, чи справді з неділі на понеділок усе завмирало. Я на той час уже базграв якісь пригодницькі історії в учнівських зошитах, тож батько порадив мені братися за повість під назвою «Таємничий молот».

І ти написав?

Ні. Бракувало розв'язки. Крім того, для десятирічного автора це була заскладна тема – вимагалось знання надто багатьох технічних фішок, я заплутався і провалився. У 71-му році ми переїхали до хрущовки на Бельведері і майже відразу забули про ті звуки. Ага! Щойно пригадалось таке: я цю таємницю колись промусолив і з сусідськими пацанами. Кожен з них радісно визнав, що таке гупання справді існує. Найстарший серед нас – з тих, які вчать молодших *уському найгіршому* і вперше показують, як повинен виглядати *залуплений* пеніс – активно проштовхував версію з будівництвом тунелю. За його словами, цей тунель роками будували китайці – з наміром одного дня вийти назовні і захопити нас практично голими руками. То були часи, просякні духом китайської загрози. Усі говорили про Мао Цзедуна і хунвейбінів, чи, як це зазвичай вимовлялося, *хуйвенбінів*. Було відомо, що в них жахливе перенаселення, що вони з голодухи пожерли всіх ворон і горобців, а тепер не мають іншого виходу, як тільки завоювати нас. Політична напруга між Союзом і Китаєм справді зростала замалим не щодня. Говорилося про багатотисячну атаку *хуйвенбінів* на *нашу* прикордонну заставу. Це мало бути десь на Амурі, острів Даманський чи якось так. І нібито *наші* всіх їх там покосили – лазерними променями, тобто сотні тисяч китайців просто перетворились у попіл. Інші, щоправда, стверджували, ніби то був ніякий не лазер, а *катюші нового покоління*. У будь-якому разі *наші хлопці* незле довели тій *жовтій швалі*, що перемоги здобуваються аж ніяк не кількістю. Після того даманського погрому агресивність *жовтків* пішла відчутно на спад, хоч напруга все одно відчувалась і остаточно всіх попустило лише після смерті Мао. Ця смерть якось особливо втішила мою бабцю Ірену Карлівну, котру одні сусіди кликали «пані Ірена», а інші просто «Карловна». І вона не любила Мао Цзедуна.

Я розумію так, що це та сама особа, про яку ти пишеш в «Ерц-Герц-Перц»? Та, що дванадцятилітньою дитиною спостерігала за Францом Фердинандом фон Габсбургом у фіакрі?

Так, вона. Але не у фіакрі, а у відкритому авто, себто в кабріолеті. Він їхав у бік залізничної станції попри той самий наш дім на вулиці Романовського, майбутній Гаркуші. Ну так – пані Ірена. Королева ірисів. Малесенького зросту дивовижна істота – патетична, іронічна, нервова, наївна. Удень вона обов'язково мусила поспати – з хустинкою, зав'язаною на голові так, щоб очам було темно. Мені здавалося, що замість сну вона щоразу готується до публічної страти. Завдяки тій хустині вона спала страшенно глибоко – якісь науковці могли б на ній вивчати фізіологію сну. Одного разу вона раптом виразно сказала не прокидаючись: «Але він знервований!» Мені вдалося цікавим продовжити розмову, і я запитав, хто. Вона відповіла: «Кіт». Але так і не прокинулася. Значно більше я пишу про неї у «Центрально-східній ревізії». Але скільки б я про неї не писав, буде все одно недостатньо. Це вона мене навчила найдовшого слова на світі, і це слово німецьке: *Hottentottenpotentatentantenatentatentä ter*³. Тобто я завжди лишатимуся перед нею в боргу. За свої неповні 80 років вона пережила шість політичних режимів.

П'ять.

Усе-таки шість: Австрійська імперія, ЗУНР, Польща, перші совіти, Райх, другі совіти. Можна писати історію XX століття.

³ Особа, що вчинила замах на тітку готтентотського можновладця (нім.).

У чому різниця між першими й другими совітами? Хіба це різні режими?

Перші були окупантами, а другі визволителями. І все завдяки німцям. Я, звичайно, жартую. Ні, це фактично як різниця між передвоєнним і післявоєнним есесером. Це досить відмінні системи, хоч начебто почасти із тим самим Сталінім на чолі. Як би там не було, але моя бабця – то такий фантастичний шпагат над рікою часу. На одному березі – фотопластикум, Франц-Фердинанд, німе кіно і танець шиммі, на іншому – космонавти, Мао Цзедун, Центральне телебачення і смерть Гагаріна, яку вона тяжко оплакувала. Уявляєш – Франц Фердинанд і Юрій Гагарін в одному й тому ж фільмі! Бракувало б ще тільки групи «Франц Фердинанд».

Тобто вона, пані Ірена, не була антирадянською?

Вона була собою. Тобто людиною, що встигла пожити в шести політичних режимах – з усіма наслідками. І вона якось так притягувала до себе всілякі уламки знищених попередніх світів. Коли ми ще мешкали на Гаркуші, до неї часто заходили всілякі напівзбожеволілі старі *панюсі*, рідше *панове*, але переважно все-таки *панюсі*, переважно дами, бо *панове* зазвичай до таких років з різних причин не доживали. Крім того, чи не всі вони були старими дівами і чи не всі мешкали попарно зі своїми сестрами. Я тепер іноді припускаю, може, то були не сестри, а таємна лесбійська спільнота. Уявляєш – лесбійський рух опору на тлі всіх тих диктатур? І це був якийсь такий паноптикум – усі ці потерті хутра, страусові пера, лисячі хвости, блакитні стрічки й рожеві кокарди, тюрбани з брошками, капелюшки. Ну так – капелюшки передусім. Серед них була одна така цілком глуха старушенція, котра завжди розповідала те саме: нібито щойно за нею бігла ватага бенькартів, і вони верещали «Пані в капелюшку! Пані в капелюшку!», тож вона носила повні кишені камінців, аби їх відганяти. Бабцю не надто тішили їхні візити, але вона зазвичай подавала їм какао з пончиками. Це було схоже на виконання обов'язку. Справа в тому, що більшість із них були навіть не її, а її матері подругами, деякі так і звертались до неї – «дитинко». Я аж під стіл валився з реготу: моя бабця – дитинка! Для мене то взагалі був незлий цирк. Особливо коли вони чогось хотіли від мене, а бабця не контролювала ситуації, бо саме виходила на веранду, наприклад, приготувати для них какао. Тоді я давав собі з ними джазу. «Що нового в гімназії, Ігорку?» – запитувала котрась із них, явно грузнучи в десятиліттях і плутаючи мене з моїм батьком. «Усім роздали зброю», – відповідав я і показував привезений з Праги водяний пістолет. «А як ти називаєшся?» – запитувала вона ж через пару хвилин. «Моріс Джеральд», – відповідав я, і вона схвально кивала головою, бо і так нічого не чула. Коли ми переїхали на Бельведер, їх суттєво поменшало. Може, ті чотириповерхові хрущовки якось їх відлякували. А може, вони просто повимирали. Одна з них точно згоріла у своїй хаті разом з усіма своїми котами й кішками. Про це пише Юрко Прохасько, він теж її пам'ятає, як і Тарас.

Перш ніж ми остаточно переїдемо до хрущовок – щось іще згадаєш з того першого дому?

Усього так багато, що мені залишається пунктир. Пам'ятаю сусідів. Коли від нас виходило у двір, то першими були двері до помешкання єврейської родини Дротів. Там жили дві сестри – Аня і Софа, вони багато возилися зі мною в часи, коли я ще повзав. Їм, як усім дівчаткам, було цікаво бавитися такою живою тлустою іграшкою. Потім вони вчили мене їздити на триколісному ровері. Пам'ятаю, що в них була платівка з «Шербурзькими парасольками» і вони по тисячу разів на день пускали її, раз за разом, знову і знову, тисячу разів на день! Їхніх батьків звали Іда і Копель, вони розмовляли смішною російською, але тоді

майже всі розмовляли смішною російською. Включно з самими росіянами. У Дротів був найперший телевізор, і вони часом запрошували на нього сусідів – якщо увечері показували яку-небудь «Судьбу чєлавека». Або «Хажденіє по мукам». До них же батько ходив у 66-му на футбол.

Ага, футбол. Ти ним цікавився?

Це заслабке слово. Але почалося все приблизно з моменту, коли телевізор з'явився і в нашій хаті. Приблизно тоді ж батько став забирати мене на матчі нашого «Урагану». Пам'ятаю, як наші вчистили 3:0 «Нафтовиків» (Дрогобич) і 4:0 «Харчовиків» (Бендери). Ми йшли – тисяч із п'ять горлодерів – довжелезною колоною зі стадіону по вулиці Шевченка і скандували щось типу: «Сини Бандери побили Бендери!» Крім того, я дико вболівав ще за дві команди – збірну СРСР і київське «Динамо». Часом за львівські «Карпати», але за «Динамо» більше. З ними все склалося дуже своєчасно: я став їхнім фаном якраз у роки, коли вони тричі поспіль вигравали першість Союзу, більше такого не повторилося. З усіх трьох *моїх* команд я більш-менш стоїчно переносив поразки збірної і франківського «Урагану». Але поразки Києва іноді доводили мене до плачу. Я лив сльози і в 67-му, коли вони у Кубку чемпіонів продули «Гурнікові», перед тим фантастично вибивши з гри «Селтік» (Глазго), і в 68-му, коли вони вилетіли з того ж Кубка, програвши «Фіорентині», але найгірші – у 69-му, коли вони проїбали першість Союзу з московським «Спартаком». Це був кошмар, а не матч. Ми жили ним уже кілька тижнів поспіль – то мав бути київський реванш за поразку першого кола 1:2 в Москві. Протистояння київського «Динамо» і московського «Спартака» у старих радянських чемпіонатах важко порівнювати навіть з простистоянням «Барси» і «Реала» в іспанських чи того ж «Селтіка» і «Рейнджерс» у шотландських. Для нас у Західній Україні це було щось на кшталт війни за незалежність. І тричі поспіль ми вигравали її. Тому кілька тижнів ми тільки про той матч і тринділи – у школі й дома, всюди. Я екстатично відраховував дні до початку дійства. На уроках я креслив у зошитах схеми розташування та взаємодії гравців і перетасовував можливі варіанти. Варіант був один: «Динамо» мусило вигравати і виходити на перше місце. Я закривав очі і бачив прекрасні м'ячі, що влітають у сітку московських воріт – Сабо, Турянчик, Бишовець! Була жахлива осінь, якийсь кінець жовтня чи вже листопад, тяжкий холодний дощ не припинявся ні на мить – що в Києві, що у Франіку, що по всій Україні. Мій батько навів повну хату своїх друзяк, ми засіли перед телевізором, чомусь майже певні, що Київ перемаже, бо інакше не буває. Перемаже, але в дуже важкій боротьбі, погоджувалися ми. У середині першого тайму Осянін забив нам гол на контратаці. Москалі самі не вірили власному щастю. З хвилини на хвилину ми чекали динамівського гола у відповідь, потім другого, третього. М'яч ледве котився по полю, застрягаючи в калюжах. Неможливо було грати у жоден з футболів – ані в силовий, ані в комбінаційний. Усе гинуло в нестерпно грузькому місиві під крижаними струменями. «Динамо» розпачливо і спазматично навалилося на московські ворота, але жоден прекрасний м'яч того вечора так у них і не влетів. Як і жоден незугарний м'яч, як і будь-який просто м'яч. Хвилин за двадцять до смерті я став рюмсати і жахливо поблідлий батько гаркнув на мене: «Перестань!» Ніколи в житті він не кричав на мене, це сталося вперше. І ніколи в житті я не бачив його таким судомно-скривленим і блідим. Але я не перестав, бо не міг. І коли це сталося (фінальний свисток, єдиний смертний видих, єдиний стогін трибун, перетворення дощу в мокрий сніг і зла татарська радість на знахабнілих спартаківських фізіях), я відчув, як у мені щось обривається – сталося, курва, неможливе – хтось помер, щось померло, чогось не стало на світі, Росія, Росія, сука Росія знову нас видрючила, москалі нас зделали, *горе-горе тій чайці-небозі, що вивела чаєняток* – мій плач був плачем України, він переріс у голосіння, батько хряснув дверима і кудись попер у дощову пітьму

разом з усією компанією, вночі в мене піднялася температура і я нестерпно багато блював, а він приповз десь аж над ранок, п'яний в дрезину чи навіть у драбадан, промоклий до нитки і в грязюці. Такий футбол.

І ти продовжував плакати над футболом усі наступні роки?

Та ні, з роками хлопці просто втрачають цю здатність – плакати. Хлопці не плачуть, як відомо. Десь після одинадцяти-дванадцяти це як рукою знімає. Часом і хотів би, але вже не можеш, лише схлипуєш. Це, вочевидь, початок статевого дозрівання, коли в тобі надовго засинає якийсь організаційний центр плачу. Він потім знов оживає десь після сороківки, але вже по-іншому. Щоб закінчити з футболом: пік мого вболівання випадає на 70-ті. Наприклад, чемпіонат світу 74-го року. Я про нього, здається, все пам'ятаю. Скажімо: у матчі збірної ФРН проти Чилі турецький суддя вигнав з поля чилійця Касселі за симуляцію. Або: поляки накидали Гаїті 7:0. А від Африки тоді брала участь лише одна команда, і то був Заїр.

А хто забив полякам у півфіналі?

Ну, це дуже просто! Мюллер, Герд Мюллер. От якби ти спитав, хто з югославів забив третій гол з дев'яти в матчі проти Заїру, то я б ще задумався. А загалом моєю любов'ю була тоді Голландія, таки найкраща у світі, просто їй не щастило – і в 74-му в Німеччині, і в 78-му в Аргентині вона мусила у фіналі грати проти господарів.

Гаразд, облишмо футбол, бо це засмоктусь. Я вже й сам починаю мучитися згадуванням, хто кому не забив якогось пенальті. Ми ще не завершили з подвір'ям на Гаркуші.

По-справжньому цього не вдасться завершити ніколи. От я зараз думаю: про що мені ще сказати? Про інших сусідів, про їхні непорушні, наче на палі понастромлювані, і такі ж вишкірені, голови у вікнах? Про сім'ю ворожок у глибині двору? Про збирання горіхів або черешень? Про дитячий майданчик з гойдалками, де літніми вечорами пересувна кінобудка задурно показувала мультики і старі революційні трилери? Про Малого Володьку, якому я різко з'їздив ребром долоні по шиї, просто в борлак, і він перестав дихати, посинів, а в мене відняло коліна, бо я уявив собі, що він зараз помре і хтось із моїх батьків буде змушений відсидіти за мене в тюрмі?

Обійшлося?

Вискочила мама, яка саме слухала зі Львова недільний концерт на замовлення. Між 13-ю та 14-ю годинами щонеділі Львів передавав на середніх хвилях концерт. Музика Білаша, слова Павличка і всяке таке, мама це любила. Вона влила у Малого Володьку цілу склянку сифонної газводи з малиновим сиропом, і він віддуплився. Пізніше, буваючи в нас у хаті, він ще кілька разів удавав, наче щось йому забилося в горло, а він не може впіймати подих і синіє. Бо він дуже запам'ятав ту газводу з сиропом і в таких випадках завжди її отримував. Ага, ще бувала повинь – два роки поспіль, улітку. Якось так виходило, що дощі падали по сорок днів і ночей і тоді обидві Бистриці здувалися, і виходили з берегів, і несли на своїх цілком здичавілих хвилях уламки домів, дерева, копиці, одного разу хтось бачив, як несло корову і вона була ще жива, але з поламаними ногами, іншого разу несло автомобіль, «Волгу». Так Волга поєдналася з Бистрицею. Дивакуваті приятельки моєї бабці казали, що це через

польоти у космос. Може, й мали рацію. У будь-яких проявах кінця світу вони орієнтувалися найкраще.

Були ще якісь прояви? Крім польотів у космос і китайців?

Більш ніж достатньо. Іноді це було м'ясо, тухле м'ясо – його збагрювали якісь підозрілі селяни, що вдосвіта проповзали попри наш дім з вокзалу на ринок. Як тільки вони йшли геть, м'ясо блискавично вкривалося гнійними плямами, починало ворухитися і жахливо стогнати. Іноді це були яйця – на перший погляд звичайні курячі, але всередині всі вони мали зародки, непропорційно великі, схожі на драконячі. Потім ще той мотуз – одного разу батько знайшов двометровий волохатий мотуз, запечений у буханці хліба. Ще пам'ятаю мандрівного проповідника з кошлатою бородою і в облізлій кримці, він завжди з'являвся у привокзальному сквері на початку літа і крутився там до середини осені, роздаючи наліво й направо якісь сторінки зі священними віршами, не надто зрозумілими, якимись радше дадаїстичними. Але всі вони віщували щось дуже недобре, це було ясно. Ми бігали за ним дещо більшою ватагою й улюлюкали. Ну, тобто висміювали. Або чіплялися, щоб він визначив, хто з нас *грешник*, а хто *праведник*. Бо він це вмів з першого погляду.

І що він сказав про тебе?

Праведник. Ха-ха-ха-ха! Згодом мені часто снилося, що я чимось ображаю його і він за мною женеться, от-от наздоганяючи. Мені так само снилися страшні сни з деякими сусідами. За кілька будинків від нас мешкали такі собі Пілявські, дочка і матір, обидві цибаті, худі, як тички, з яскраво намальованими губами, в міжвоєнних беретах, такі дещо інопланетянки. Дочці було років за 50, матері відповідно під 80. Існували вони начебто з того, що пізніми вечорами приводили з вокзалу всіляких випадкових пасажирів, котрі мусили на ніч зупинитись у Франику. Вони начебто пропонували їм нічліг за вельми помірну ціну. Насправді ж мало хто виходив з їхнього пропахлого котами і просто сечею барлогу цілим та неушкодженим. Обидві були павучихами. Стара кілька разів намагалася заманити мене до них, показуючи з вікна веранди якісь пожовклі польські журнали, але я вдавав, наче не дивлюся в її бік і насуплено відходив поближче до свого дому. Одного разу на вокзалі я спостерігав за тим, як її дочка нишпорили по чекальнях в пошуках чергової жертви. Це були переважно молоді хлопці, майже підлітки, завжди одного й того ж типу – з бідних сіл, якісь такі учні технікумів та ремісничих бурс у куцуватих шинельках і з незграбними, оббитими по кутах бляхою валізами. Пані Пілявська ловила їх за лікоть і щось активно говорила своїми яскравими губами. То був сеанс гіпнозу – вони йшли за нею, покійрно звисивши голову, – так ідуть швидше за все на страту.

Отже, увечері ти любив вештатися вокзалом?

Погодсья, що розвага не з найгірших. Спершу було так, що я вимагав від бабці, а часом від батька «піти дивитися на паровози». Це тривало приблизно років до п'яти. Я дуже любив, коли прибував *варшавський* – тобто швидкий потяг Варшава – Констанца. У вікнах його вагонів завжди стояли якісь трохи інакші люди, мабуть, поляки.

Ага, 76-й?

Припустимо, що так. Одного разу він привіз купу наших родичів з Кракова. Їх було аж п'ятеро і вони приїхали до нас у гості, це був наймолодший брат мого діда, стрийко Роман,

з дружиною і трьома дітьми. Бабця не бачила його років з тридцять, вона ледь не зімліла на пероні від хвилювання, її довелося підтримувати з усіх можливих боків. Загалом вона часто непритомніла. І часто валилася з ніг. Це був такий самозахист: мовляв, я ж кожної миті можу вас покинути, мені це за простою. З тих пір варшавський потяг став для мене передвісником якоїсь гарної несподіванки – гостей і подарунків, наприклад. Я вимовляв «Варшава» – і відчував якісь парфумно-мильні запахи, цілком іноземні, в нас таких не водилося. «Констанца» ж була передусім Станцією – залита світлом велетенських канделябрів, уся в дзеркалах і пальмах. Констанца була на Півдні, а Південь був морем.

Вокзал – це щось наче порт? Тобто з нього можна побачити море?

Абсолютно. У 94-му році я справді потрапив на кілька годин до Констанци і там справді виявилось трохи пальм. Усе інше було ледь інакшим, але я, звісно, не здивувався. Загалом же можна все це підсумувати таким чином, що переїзд з Гаркуші на Бельведер був перш усього втратою вокзалу, його близькості. Усіх його циганів.

Але, напевно, це була не тільки втрата. Так чи інакше з'явилося щось навзамін.

Річка, близькість річки. З Гаркуші ми мали до річки значно далі. До того ж до іншої річки – Бистриці Надвірнянської. До неї йшлося вічно розпеченим пішохідним мостом над коліями, потім над цехами паротягоремонтного заводу, ПРЗ (або, як казала бабця, *пеерзет*), потім ще довго вулицею Миру й тодішніми околицями Софіївки, чи Каспрівки, чи чогось там ще. Хоч це й було переважно в кайф – іти крізь той запах розігрітих просмоленних шпал і потім тими закуреними вуличками. А з помешкання на Бельведері виявилось не більше 10 хвилин до Бистриці Солотвинської. Вулицею Кармелюка (до речі, знову розбійника) – до самого кінця. У новому (відносно новому) помешканні кімнат виявилось на одну більше – цілих три, а також усі так звані *зручності* включно з ванною. Тепер батьки мали окрему спальню зі спільним ліжком. З вікна в їхній спальні можна було побачити вузесенький проблиск річки – ранньою весною, коли ще не було зелені. А також тоненьку смугу протилежного берега. Удень, коли батьків не було вдома, я міг подовгу стояти коло того вікна в їхній спальні. Я в ній взагалі бував щодня по кілька годин. Я потаємно читав мамині книжки – одна з них була перекладом з французької й називалася «Анжеліка», інша називалася «Габрієла», її написав Жоржі Амаду. В обидвох я вишукував еротичні сцени й описи, тобто я читав лише *вибрані місця*.

Скільки тобі було років?

Коли ми переїхали на Бельведер, мені йшов дванадцятий. Тобто зміна місця проживання наклалась у часі з початком відомих змін у мені. Така собі особиста сексуальна революція, революшн намба ван. Настає певний час – і все на світі зненацька починає обертатися навколо твого стручка. Книжки були чи не єдиним натоді зовнішнім збудником. Давно відомо, що в СРСР початку 70-х *секса єщщо не було*. Його не було в телевізії, а в кіно – якщо там у котромусь західному прогресивному фільмі цілувались надто пристрасно чи, скажімо, героїня мала надто глибоке декольте – встановлювали драконячий режим *до 16 років*. Додамо сюди цілковиту відсутність відео та реклами. Порнографія траплялася лише на засмальцьованих саморобних картах, і за неї садили до в'язниці. Купальники були переважно закритими, нижня білизна переважно потворною. А перші міні-спідниці наштовхувалися на такий одноставний *громадянський спротив*, що я донині подивляю відчайдушній саможертвовності тодішніх *лідерок*. По скільки ж це їм зараз років? Десять так за 50? У будь-якому разі ці

перші сезони з міні, це було якесь таке ненастанне змієне сичання їм услід. Чи принаймні обов'язкові розмови під час застіль на тему «До чого ми так дійдемо?». Мій батько виступав з позицій раціоналістично-естетських. «Я вважаю, – казав він, – що коли в дівчини красиві стрункі ноги, то чому б їх і не показувати?» – «Ви тільки послушайте! – реагувала мама. – Та ти вже застарий на них задивлятися!» За такої нагоди вона не забувала натякнути йому на десятилітню різницю у віці. На той час вона, вочевидь, ще не могла знати, що в чоловіків після сороківника все лише починається з новою силою, вони знову стають збудливими, наче підлітки. І в той же час уже цілком вільними від підліткового зрадливого трепету. У певному сенсі вони стають досконалими. Але повертаємося до моїх тодішніх терзань. Саме з моментом нашого переїзду на Бельведер я увійшов у стадію, коли перестаєш цікавитись індіанцями і починаєш дівчатами. Або на певному проміжку воно ще сьак-так співіснує, тільки от індіанці остаточно перестають бути чимось найголовнішим. Така от чергова зрада білої людини. Загалом тобі ще подобається тримати в руці томагавк війни, але з куди більшою радістю ти потримав би в ній цицьку однокласниці – тим більше, що зовсім недавно в неї ще нічого схожого на цицьку не промацувалося. До речі, в нашому класі всі пацани без винятку дико хотіли однієї й тієї ж однокласниці. Такий дивно перекошений розподіл лібідо – ми всі були один одному суперниками. Тобто за всіма тими нашими щоденними бійками ховався цілком особливий сенс.

Як виглядали твої шанси?

Зле. Саме тепер доречно, мабуть, розповісти про мої тодішні проблеми: я був товстуном. Це не виглядало жахливо, але й не надто сексі. Моя вайлуватість породжувала мою нерішучість, а та у свою чергу невпевненість. Тим часом, як уже одного разу з'ясовано пані Ромою Воронич, справжня сексуальність – це передусім упевненість. Серед своїх однокласників я, щоправда, мав деякий успіх – як оповідач історій, котрі вигадував переважно спонтанно, але називав *фільмами*, що їх вони не бачили, а мені начебто вдавалося все це невідомо як подивитися. Таким чином, то було радше переказуванням нашвидку вигаданого відеоряду – в теперішньому часі і трохи в ролях. Тобто я жестикулював, корчив міни і змінював голоси. Це приковувало до мене увагу, вони могли слухати годинами. Але було складно заблиснути цією здатністю перед дівчатами, чи, називаючи речі своїми іменами, перед однією з них: вільний час, тобто перерви і загалом час поза уроками, ми проводили абсолютно порізно, хлопці лише з хлопцями, дівчата лише з дівчатами. До певної вікової межі, звісно. Але коли ми її переступили, я вже не був товстуном. Проте в ті *найперші* роки це таки дійсно було терзання: дивитися лише здалеку, втрачати мову від кожного наближення, ховатися в собі, знову і знову перечитувати *вибрані місця* про *широко розведені Габрієліні стегна* і захлинатись у власних самозжиряючих фантазмах – наприклад, як чудово було би при потребі робитися невидимцем і проникати в її дім, кімнату, ліжко – а тоді? Що далі? Далі все мало б вийти само собою. Щиро кажучи, це було пекло, жах. Мені здається, дитячі й підліткові роки – це перш усього пекло. Ці дорослі недоумки з відповідно затертими в пам'яті *вибраними місцями* зазвичай нав'язують собі самим фальшиве уявлення про якийсь утрачений рай дитинства. Можливо, це тягнеться ще з тих середньовічних часів, коли дитинство вважалося не віком, а своєрідним станом, блаженним психічним розладом, з якого виростають. Цей стереотип не лише хибний, він абсолютно жорстокий по відношенню до самих дітей – запитайте спершу їх про ті безодні розпачу, в які вони тільки й зазирають, щогодини і щодня. Дитинство – це і є суцільна безодня, це просто катастрофа, суцільний ланцюг катастроф, *найгірше, що може трапитися*.

А старість?

Не знаю. Напевно, також. Але щодо старості вже принаймні немає дурних ілюзій, зі старістю все чесніше. З тебе сміються, але зовсім не так безжально й цинічно, як тоді, коли ти був дитиною.

Гаразд. Повертаємося до школи. Припускаю, що ти не був у захваті. Можеш трохи детальніше?

Було гидко. Гидке невисипання, коли за вікном холод і темрява. Гидке відчуття невивчених уроків. Гидка порожнеча у шлунку. Гидкі запахи з їдальні. Додаткові години – сьома, восьма, дев'ята, подовжений шкільний день, вічне промивання мізків усілякою ідеологічною хернею на кшталт атеїстичного виховання або лєнінського заліку. Гарячкове зривання і зав'язування ненависного піонерського галстука. Ходити в ньому містом було вершиною ганьби. Але з'явитися без нього у школі було просто смертельно. Садизм учителів і завучів не знав жодних обмежень. Вони з відвертою насолодою прикладали до нас руки і тероризували нас морально. Навряд чи я маю право таке про них говорити, але нічого не можу вдіяти. Ева Караді якось написала мені: «Коли не знаєте, що сказати, кажіть, що думаєте». Це саме той випадок. Більшість із них дуже добре до мене ставилися, це правда. Правда і те, що вони також були жертвами. Але і те, що вони відігравалися на нас, теж правда. І ми відплачували їм як могли, наприклад, вигадували всілякі нищівні й дурні прізвиська. Крім того, нас муштрували. Дисципліна була показовою і дебільною: одяг виключно найнезугарніший, волосся виключно найкоротше. Я ненавидів дзеркала, ненавидів свої відображення, ці жахливі штани, цю зачіску типу *полубокс*, мені снились американські джинси, але не мені одному – всім нам. Як таке опудало могло навіть мріяти про те, аби подобатися дівчатам? А це ж було найголовніше на світі – подобатися дівчатам!

І як довго все це тривало?

Десять років, уявляєш? Десять років суворого режиму! Навіть будівля тієї школи, навіть її коридори і внутрішнє подвір'я мали в собі щось цілком в'язничне. Не дивно, що там перед початком війни розташувалась одна з філій енкаведе. У підвалах нашої школи катували людей, то було абсолютно лихе місце. Пізніше меморіалівці знайшли там повно людських черепів з дірами в потилицях. Я вийшов з тієї в'язниці на волю влітку 1977 року і – як це називається? – обтрусив порошок зі стіп своїх. Тобто я жодного разу більше не переступив тих порогів. Ця школа до сьогодні вважається найкращою у Франику. Не думаю, що так воно насправді є.

Але все-таки: невже так і не було нічого позитивного?

Канікули, особливо літні. Це був кайф! Передусім встигало трохи відрости волосся, хоч загалом тих трьох місяців не вистачало навіть для бітлівської зачіски, не те що роллінгівської. Про довжину волосся, як у Роберта Плєнта, просто мовчимо. По-друге, можливість носити джинси, переважно неамериканські, якісь індійські чи польські, з дурнуватим написом «Szarotka» на задній кишені, але все-таки! І футболки, джинси і футболки, яскраві сорочки гарячих відтінків. Улітку ми з Юркою Соколовим продовжували бігати вранці навколо озера, щоранку три кілометри і потім купання, плавання в озері. Я скинув трохи кілограмів і десь так років від 15-ти зробився терпимішим до власних відображень. Пам'ятаю, як у пляжній кабіні ми підглядали за молодою жінкою. Вона зняла верхню частину купальника і колихнула своїми чудовими грудьми. Отак. Ми завмерли в очікуванні

і потрясінні. Її пизди ми тоді так і не дочекались, але все одно було ураганно. Я побачив це вперше. Зробилося радісно – так, наче я відбув статеву ініціацію. От що таке канікули – передчуття ініціації. Щороку я давав собі слово, що наступного літа обов'язково матиму свій перший секс. І потім літо катастрофічно швидко тануло, день за днем, я з жахом думав про наближення проклятого вересня з його першою шкільною лінійкою. Але так і залишався хлопчиком, жодного злягання, ніде і ні з ким, з жодною на світі вівцею. Деякі з моїх приятелів здобували своє чоловіцтво вже десь у 14–15 років – і це можна було на них прочитати, вони ставали певнішими себе, заспокоєнішими. А я лише метався всередині власної клітки, між книжковими еротичними сценами і британською музикою. У рок-н-ролі я страшенно любив мінор – мені здавалося, всі ці пісні про мене, про мою самоту. Можна сказати, що я жив з роллінгівською «Angie» всередині. Я любив уявляти, як безмежно довго танцюю під неї так званий медляк. Звісно, максимально близько притискаючи до себе якусь Невідому з *перламутровим волоссям*. Ха, між іншим: минулої ночі я дістав мейла від Ярки, вона час до часу нагадує мейлом про своє існування, причому в такий спосіб, ніби ми з нею про щось розмовляли ще п'ять хвилин тому. Цього разу вона цілком зненацька пише про «Angie». Але це інша тема. Ну так, була ще така балада Елтона Джона – її назва, здається, «I've Seen This Movie, Too» з подвійного альбому «Goodbye Yellow Brick Road», і я просто розчинявся в ній – настільки це було моє, це був я сам, просто я. А загалом я дуже шкодую про те, що ми тоді слухали більше «Beatles», аніж «Rolling Stones» і більше «Deep Purple», аніж «Led Zepelin». Наші смаки трохи обманювали нас.

У якомусь зі своїх есеїв, здається, у «Центрально-східній ревізії», ти пишеш про заборонену західну музику і взагалі про Захід як про dark side of the moon.

Ну так, музика ставала цілою паралельною дійсністю, таким собі паралельним світом, куди можна було втекти від школи, Совдепії і спермотоксикозу. Років з 14-ти я прилип до радіоли, це був невимовно громіздкий ламповий апарат, звали його, по-моєму, «Серпухов», на його шкалі було зазначено назви десятків міст, у тому числі й таких, як Копенгаген, Лісабон чи Едінбург. Але мені жодного разу не вдалося піймати нічого такого – шкала просто блефувала. Раніше мама слухала з нього недільні концерти на замовлення, а також крутила для себе платівки Ніколая Сліченка, Георга Отса і Майї Кристалінської. Крім того, в неї серед улюбленців ходив Батир Закіров, народний артист Узбекистану. Він щоразу співав якесь дуже жалісливе танго мовою хінді, бо воно походило з якогось індійського фільму. У ньому був колосальний перший рядок, батько дочув у ньому щось на зразок *я завтра там, в пісуарі*. Відтоді ця платівка так у нас і називалася: «Ну що, послухаємо я завтра там, в пісуарі?» Ну, і Робертіно Лоретті, звичайно. Я перевіряв: ніхто в Італії нічого не знає про того Робертіно Лоретті, уявляєш собі? А в есесері його знав і обожнював кожен, цього диво-хлопчика з першими ознаками мутації голосу. Після нашого переїзду на Бельведер я забрав радіолу собі. На середніх ловилася Румунія і англомовне «Радіо Люксембург», але воно ледве прослуховувалося, а хвиля тільки й робила, що вислизала з-під нього. Шипіння, тріскотня, напливи інших станцій і всяке таке включно з глушінням – ну ти знаєш. Зате на довгих відносно добре ловилася Польща. Західного рок-н-ролу в поляків було більше, ніж у румунів. Тому з певного моменту я цілими днями тримався Польщі, при цьому в мене цілком мимоволі входила польська мова. Але по неділях я проривався на короткі, де найбільше глушили, бо саме там шикувались одна за одною всі *підривні радіостанції*: «Свобода», «Вільна Європа», «Голос Америки», «Радіо Ватикан», які там ще? Ага, «Німецька хвиля» і «Бі-Бі-Сі». Так от, у неділю пополудні я завжди кілька годин поспіль слухав «Metronomuli duminical», передачу румунської служби радіо «Europa Libere», то була авторська програма певного невимовно симпатичного типа. Його звали Раду Теодор, і він був моїм найкращим другом, бо щонеділі упродовж

3–4 годин з перервами на кількахвилинні новини він пускав «Pink Floyd», «Grand Funk», «Uriah Heep», «Colosseum», «Genesis», Джимі Гендрікса, Пітера Фремптона, Френка Заппу, була ще така група «Styx», яку він так само часто пускав. Музика програвалася безпосередньо з вінілових дисків, було чутно, як вони потріскують під голкою. Раду Теодор мусив бути фантастичним дядьком, я віддав би півжиття за змогу з ним познайомитися. Я не міг розуміти його коментарів, але міг відчувати, що він абсолютно веселий і класний чувак. Його передача стала для мене головною подією неділі, я чекав цього «Метронома» шість днів на тиждень і жив лише ним. Через багато років, здається, у 1997-му, я мешкав у Відні в одній квартирі з Даном Міхалцяну, румунським акціоністом. Одного разу ми розпивали на двох велику пляшку сливовиці і я захотів сказати йому щось вельми тепле про румунів та Румунію. У моїй пам'яті знайшовся на цей випадок Раду Теодор. «Уявляєш, – казав я, – коли 5 років тому я бував у Мюнхені на «Свободі», то міг з цим самим Раду випадково перетнутися будь-де – у ліфті, наприклад». Але Дан заперечив, що ні, що 5 років тому вже не міг би. «Його знищила секуритатя за особистим наказом Чаушеску, – сказав він. – Вони підклали йому вибухівку просто у студію. Його розірвало на елементарні частинки». Дан Міхалцяну був переконаний, що я повинен обов'язково про нього щось написати. Приміром, якийсь такий підлітково-юнацький роман під назвою «Мій мертвий друг Раду Теодор». Можливо, я ще дійду до цього. Така от історія про заборонену музику.

Тобто у вільний час ти слухав музику...

...слухав або записував. На 16-ті уродини мені подарували магнітофон – він був монофонічний, дводоріжковий, мав лише дві швидкості, називався «Дайна» і походив чи то з Литви, чи з Латвії. У вільний час я вкладав його до спеціальної валізи і йшов навідати Турка, тобто Богдана Турецького. Турок володів неперевершеним «Юпітером-стерео». Теоретично вважалося, що записи, зроблені з «Юпітера», ну просто як один до одного з диска, тобто з вінілового оригіналу. Турок розповідав, що останнім часом почитує книги філософа Канта, які особливо добре йдуть під «Genesis» або «Yes». Не знаю – з «Genesis» воно, може, і слушно, а от щодо «Yes»... Маю сумніви.

І все ж – про книги. Ти читав?

Ні, Канта я не читав. Але багато чого іншого.

Як наприклад?

Я не хотів би зараз у це заглиблюватися. Справа йде до вечора, а мені й без того ще згадувати і згадувати.

Може, дві або три назви – з тих, які найважливіші.

Окей. Про Швейка і «Декамерон» ти вже знаєш, так? Додамо Гоголя – фактично все, починаючи з «Вечорів на хуторі». Гоголя я перечитав десятки разів. У мене був такий старезний томище Гоголя з усіма його повістями. Я це вкрав у того ж Турка з його родинної бібліотеки, але не зовсім украв, бо він сам з цим погодився і дав мені той томище назавсім, от лише його батьки про це не знали. Але вони й не мусили знати – і так мали тих книжок аж задохріна, тисячі томів. Вони були театральними художниками, його батьки. І я був певен, що того ж таки Гоголя в них є ще з кілька десятків у різних виданнях і комбінаціях – і Гоголя, і Моголя, і Шмоголя. Книги не повинні застоюватися на полицях, вони мусять мандрувати

від людини до людини, так? Цей *мій* Гоголь був таким добротним і товстезним, здається, ще сталінським. Сталін любив Гоголя, як і Шекспіра. І Булгаков теж любив Гоголя. Він його відверто наслідував, це не таємниця. Коли твої колеги, особливо тут, на Заході, називають мене кимось на кшталт *булгаковця*, то я відповідаю, що це не зовсім так, що насправді це не *я булгаковець*, а це ми з Булгаковим *гоголівці*. Старезний Шерех усе абсолютно точно прострілив. Після виходу у світ «Перверзії» він написав таку веселу-превеселу статтю під назвою «Го-Гай-Го» – про *три джерела і три складові частини*. Обидва «Го» – це абсолютне потрапляння в яблучко, бо це Гоголь і Гофман, ваш, німецький Е. Т. А. Але Гофман з'явиться в моєму житті трохи пізніше, за студентських часів. Єдине, в чому Шерех помиляється, – це «Гай», тобто Гайне, Гайнріх, теж ваш. Сором визнати, але я донині не тримав у руках його італійських щоденників, відносно яких Шерех має таку стовідсоткову впевненість. Начебто я мусив потрапити під їхні впливи.

Обов'язково прочитай ці щоденники. Вони й сьогодні мали б тобі дуже сподобатися. Це ніколи не пізно. Але це принагідно. У «Схованці для Бокаччо» ти згадуєш Томаса Вулфа.

Так, російський переклад його «Look Homeward Angel». Для мене це стало абсолютним потрясінням. Я іноді патетично називаю цю річ головною книгою мого життя. Вона відкрила мені стільки простору, що я попервах аж захлинувся. І відразу ж почав записувати віршами мій другий потаємний блокнот.

Другий? Тобто на той час уже був перший? З чого це все почалося?

Гарне запитання. Гарне, бо вимагає дуже довгої відповіді. Ти певен, що ти цього справді хочеш?

Певен. Мене вже не злякати жодною довжиною.

Тоді, як кажуть, веселої забави – ти сам цього хотів. Улітку 1976-го ми з мамою поїхали над Чорне море, це мало бути десь в околицях Одеси. Я вкотре поклявся перед самим собою, що за ті два тижні обов'язково стану чоловіком. Хоч у принципі то був жахливий облом для 16-річного хлопця – їхати на море з мамою! Але я не мав вибору, і це були останні канікули. Останні шкільні канікули, якщо точніше. Так. І що далі? Добре, пропускаємо той цілий потяг з Франика до Одеси і розмови в ньому. У ті часи я вважав, що хочу бути археологом, а якісь культурні російські тьотки в купе посилено мене від цього відмовляли. Не знаю, чому їм аж так залежало, щоб я ніколи не став археологом. Менше з тим. Скільки б усе не тяглося, але до Одеси ми таки доповзли. А там виявляється, що до нашої – як її, Дельфінівки? – слід ще з годину добиратись автобусом. Ясна річ, переповненим. Поруч з нами крутиться якась дівчина, окей, молода жінка, років так 26, якщо в тому шмаркатому стані я міг оцінити правильно. З тих, на яких відразу і беззастережно встає – і нічого ти вже не вдієш. І тебе не цікавить, хто вона, звідки – у тебе стоїть і годі. При цьому вона увесь час заговорює з нами – якась така спільниця, бо вона нібито також має путівку до тієї ж Дельфінівки. Тепер уяви собі, що ми всі стоїмо в тому безрозмірному автобусі шалено близько одне від одного, сто тисяч пасажирів, не менше. І як тільки я хапаюся рукою за стояк поручня, вона всім тілом лягає на нього ж, себто на мою руку. Тобто я відчуваю, о як я відчуваю це – кожною фалангою! Який початок, бринить у мені, який класний початок! І це зовсім не випадково, і ніхто цього не бачить, себто це тільки між нами. Тобто вона знає, що я знаю. І я знаю, що вона знає. І так ми їдемо хвилини десять – шум у вухах, іскри в очах, крик і шал, ти розумієш.

«Ось яка ти, – повторюється в мені, – ось ти яка, ось яка ти, ось ти яка!» Це стало її іменем – Якати Тияка. Не знаю, навіщо я про це розповів.

Я теж поки що не знаю – мова йшла про те, як у тебе починалося з віршами. Але мені все одно цікаво, що далі. Хоч ти нібито уже й кінчив?

Можна сказати, так. Далі була зупинка, на якій зійшла добра половина пасажирів. І ми просто не змогли стояти так близько, як перед тим. Щоб усі це побачили. Вона чимшвидше відклеїлася від того поручня з моєю отерплою рукою. Далі були тільки погляди. Упродовж наступних днів над морем так само – часом ми перетиналися поглядами. Вона була з *легких*, тобто легко велася, бо щоразу траплялася мені з іншим чуваком. При цьому я щоразу встигав прочитати в її очах щось ніби докір, щось ніби «от, бачиш, телепню, ти не зробив ані кроку, тепер я мушу ходити з усіма цими казлами». Часом я запливав далеко за буйок і чекав її там. Але вона не підпливала. До того ж наші програли НДР у півфіналі Олімпіади і – що було геть немислиме – Колотов не забив пенальті. Все, пора закривати тему.

А поезія?

Поезія – це завше неповторність. Жартую, звісно. Просто від усього того я зненацька усвідомив, що хочу записувати свої внутрішні стани у відмінний від звичайного мовлення спосіб, тобто поетично. Зараз мені важко реконструювати в усій повноті ефект від того старанно прихованого особистого відкриття. Однак я ще й досі пам'ятаю, що домінувала радість – було так, наче я раптом знайшов себе. Крім того, забивало дух від свободи – я міг писати що завгодно, позаяк усе одно не збирався цього не тільки публікувати, але й будь-кому на світі показувати. Восени я почав писати до невеличкого нотатника, котрий було заховано в надійному місці, таким чином я наче здобув ще одне життя – таємне і головне. Отже, поезія стала для мене закритим від усіх інших притулком, в якому й відбувалося це головне таємне життя. Російське слово *убежище* (тільки не переплутай його з російським же *убище*) тут як ніколи доречне – саме так, від *утікати*, це була справжнісінька втеча – на свободу. Українське *сховок* теж до якоїсь міри підходить, особливо в сенсі тієї ж таки свободи, матеріалізованої в *переховуваному* нотатнику. Як і в тому, що я ховав не лише нотатник, а й самого себе.

Твій перший вірш був про ту дівчину?

Ха, зовсім ні! Про Наполеона! Сатиричний вірш про жадобу влади.

Абсолютна сублімація! Класичне витіснення прогресуючої незадоволеності з еротичної сфери у суспільно-громадянську.

Як собі хочеш, так і називай. Ні, про ту жінку теж було – здається, вірш номер п'ять. «Стало знову сумно // я згадав як море // било в берег гнівно // На піску лежала ти моя красуне // ти моя царівно». Кошмар! Хоч, можливо, як текст до якої-небудь акустичної балади цілком незле. Так я собі це й уявляв – дві гітари, вокал, струнний квартет. Після другого рефрену гітари стають електричними, додаються ударні, словом, Stairway To Heaven, українська версія, група «Вертеп». Я уявляв собі, що виступаю фронтменом у групі, яка мала б називатися «Вертеп».

А пригадуєш, скільки всього віршів було в тому першому зошиті?

Десь так зо два десятки. На більше в ньому не вистачило сторінок. То був, власне кажучи, не зошит, а такий собі мініатюрний альбом, альбомної форми блокнот, ширший ніж довший. Я потягнув його з особистих архівів батька. На його палітурці було написано ДЛЯ СТИХОВ, і я не міг цьому протистояти. Гадаю, що батько купив його на початку 50-х у гарнізонній крамниці. Під час служби у війську батько почав писати вірші російською мовою, такі досить патріотичні. Боже мій, jakie to rojebane, kurwa! Але цікаво, що сталінські політруки заохочували писання віршів. Воїн червоної армії мусив мати ліричну душу. Може, їм так само йшлося про сублімацію?

Ти стверджуєш, ніби писання віршів тебе надзвичайно змінило.

Так, надзвичайно. У десятому класі мені вдається певний прорив. Це ніби раптове і стрімке здобування себе. Я почав танцювати, більш-менш до ладу розмовляти з дівчатами і потроху вживати алкоголь. Куріння вважалося серед нас немодним, але під білі сухі вина ми часом курили. У десятому класі я прогуляв безліч уроків і фактично перестав готувати їх удома. Я покинув заняття боксом, від яких у мене лише випадало волосся. Це теж вимагало рішучості – одного дня перестати відвідувати секцію, де мені так і не вдалося начистити кому-небудь пачку. Я почав розумітися на тому, що в мистецтві є якийсь авангард, чи як це ще назвати, і це супер. Я спробував закохати в себе нашу практикантку з німецької мови, хоч її ноги і здавалися мені дещо затонкими. Вона була років на чотири старшою, вчилася в університеті, носила такі досить вузькі спідниці і поводитися цілком cool. Подібно до Юджина Ганта, я вже бачив, як залишаюся з нею після уроків сам на сам і ми для початку нервово облизуємо губи. На уроках ми любили відволікати її від німецьких тем розмовами про музику, вона велася. У моїх очах вона раптово спалила себе дощенту, коли одного разу цілком довірливо запитала: «У тебе АВБА вся?» Мене ніби струмом вдарило. АВБА?!!!! Яка ще в пизду АВБА, я ненавидів цю лискучу шведську родину! Я вмить перестав кохати її, гадаю, що в мене вже навіть і не встав би. Цікаво, чи вона це тоді відчула?

Але загалом ти продовжував учитися не так вже й погано?

Я продовжував отримувати не такі вже й погані оцінки. На той час я вже знав, що спробую вступати до поліграфічного на так звану журналістику, тому я просто послав усі ці хімії, фізики й геометрії. При цьому я кілька разів перемагав на олімпіадах з української, всю ту блядську комісію чомусь дуже проперло від моїх творів, я остаточно відмовився бути невдахою і повірив у цілком запаморочливе майбутнє. Те, в якому я живу зараз. Воно збулося. Загалом я вже тоді привчав себе до невловності, до того, аби бути всюди і ніде водночас. І щоб ніхто на світі не міг стверджувати, ніби по-справжньому знає мене. Я писав твори на «відмінно» і розкурював косяки з Грузином та його компанією. Половини з них уже немає серед живих, а інша ніколи не вийде з в'язниць і психушок. Найчастіше ми прогулювали історію, бо наш сімдесятирічний учитель наближався до маразму і його легко було дурити. Навесні 1977-го я став свідком і мимовільним співучасником відомого вбивства Хіміка.

Хіміка? Що це було?

Хімік був начебто нашим товаришем, таким собі сорокарічним придурком. Перед тим він уже двічі сидів за малолітніх, при цьому на зоні його ще й зробили *петухом*. Іноді він чіплявся до нас, він був з таких дуже липких типів. Росіяни б сказали, що він за нами *увязывался*. Він ходив з нами у *джунглі* над річкою, часом до лісу в Ценжів. На пляжі він любив

знанацька підбігти і стягнути з когось із нас труси, з таким дурнуватим реготом. Я не можу сказати, що для когось із нас він був другом. Просто ми не надто відганяли його, от і все. До того ж іноді він мав гроші і приносив один-два *фаусти* на всіх нас. Якщо ми бували з гітарою, то він міг навчити двох-трьох бандитських пісень. Так що користь від нього все-таки якась була. Проте з ним слід було обов'язково триматися на сторожі – він щоразу поривався лапнути когось між ногами і всяке таке. У нього завжди була з собою потерта колода порнокарт, він любив нас провокувати. Того вечора, десь наприкінці травня, ми як завжди тусували *на стройці*, там у нас було таке улюблене сухе місце між восьмим і дев'ятим поверхами. Хімік приперся десь коло десятої – увесь намагнічений, накручений – таким ми його ще не бачили. І потім не бачили, бо ніякого *потім* уже не було. Як я розумію, він тоді вколовся або щось таке прийняв *на душу населення*. Те, що очі в нього тоді просто лізли з орбіт, ще й нині можуть підтвердити всі, хто дожив. Він гарячково привітався з кожним за руку (мою аж обпекло) і свиснув до – гм, назовімо його так – Малого: «Малий, пішли, щось покажу!» Малий був справді малий, йому виповнилося лише 12, такий собі особливий випадок у компанії, його старший брат – скажімо, так – Бура, наш одноліток, на той час уже сидів. Ми брали з собою Малого з поваги до його брата. Ну от. Далі мені важко згадувати про все послідовно. Пам'ятаю, як Малий починає верещати десь вище – поверхом або й двома. Пам'ятаю, як усі похапали в руки металеві прuti – з такими переважно ходилося *район на район*, Бельведер на Гірку, а Німецька Колонія на Майзлі ітеде. Пам'ятаю, як усі сунуть на Хіміка з тими прутами в руках і як він крок за кроком відступає, шкирить зуби, чвиркає слиною. Прути зі свистом розтинають повітря, і в Хіміка все менше простору. Один крок, другий. Озирнися, бевзю! Але поки хтось із нас устиг це гукнути, Хімік уже летів донизу ліфтовою шахтою. Ясно, що його рознесло вдрузки. Анжей Стасюк називає це *w drobne chujki*.

Як ти потім з цим жив?

Зараз це видається сном і я не можу описати того стану у всіх відтінках. Зрозуміло, що було зле. Хоча з другого боку... Хімік був сам винен, на всі сто. Та навіть на сто двадцять. Ми захищали слабшого, вірно? Наше щастя, що лягаві не надто старалися з розслідуванням і справу Хіміка було зараховано до нещасних випадків. У двох із нас пізніше нібито відбулася розмова з офіцером розшуку – десь через півтора місяця, вже після випускного балу. Він начебто сказав: «Я знаю все», але от, мовляв, не хочеться ламати ваших юних життів, добре, якщо це стане для вас уроком. Якось так. Я в це не дуже вірю, це все вигадки. Хіба що при цьому він узяв їх на гачок, але тоді це інша історія.

На випускному було весело?

Не занадто: веселилися швидше *старі*, тобто батьки. Вони запізналися з пошуками музикантів, усі пристойні капели потрапили до інших шкіл, а для нас грав якийсь бум-цик-цик з акордеоном, кларнетом і басом, якесь таке безнадійне ретро з польками й вальсиками, так що наші батьки натанцювалися до всирачки, а ми тим часом, організовано зникаючи малими групами, встигли розпити у подвір'ї кілька незлих пляшок. Схід сонця над озером усі зустріли з млявим отупінням. Але якщо ти маєш на увазі всю цю історію з Хіміком, тобто якщо ти маєш на увазі сумління...

Саме так...

...то можеш мені повірити, що в юності як ніколи сильні захисні механізми. Усі пере-
ломи зростаються надзвичайно швидко. Скажімо, мені робилося набагато гірше від думки

про те, що школа закінчилась, а я й далі хлопчик. От уже навіть узяв участь у вбивстві людини – а все ще хлопчик. Здавалося, вже останні з останніх моїх друзяк зуміли ініціюватися. Один із них при цьому навіть шпокнув однокласницю, котра починала мені подобатися. І дружньо сповістив мене, що *вона нічого*. Тобто мені довелося зазнати якоїсь такої пекучої суміші заздрощів з ревностями – жах! *Зрештою, в поляків це чомусь одне й те саме слово, ти знаєш*. Мені залишалося сподіватись на Львів, на те, що я поїду з дому і буду жити в чужому місті, і там *усі вони* стануть моїми.

Уявне місто Львів лежало на мальовничих зелених пагорбах, цілковито зберігаючи архітектоніку й архітектуру міста ще, либонь, середньовічного. З відчинених вікон там нон-стоп лунала клавесинна музика чи принаймні добрий симфо-рок, а дівчата з довгим волоссям і вінками на головах чекали на мене в траві поблизу фонтанів.

Дуже доречно, браво!

Я мушу пояснити читачам – це була цитата з «Малої інтимної урбаністики».

Яку я написав двадцять два роки по тому. Але, здається, мені вдалося точно все відреставрувати. Десь так воно й було.

Як ти вважаєш, на чому сьогодні зупинимось?

Доведемо справу до прощання з Фраником. Але спершу треба, щоб я не провалив абітуру. Спершу той цілий творчий конкурс, оцінка «добре» і дурнувата співбесіда, під час якої з'ясувалося, що серед моїх майбутніх викладачів превалюють усякі монстри. Потім ще чотири іспити, з українськими мене трохи підрізали, ставлячи по четвірці як за письмовий, так і за усний. Це ламало всі мої плани набрати якомога більше очок у домашніх матчах. Зате потім були дві перемоги на виїзді. На екзамені з німецької я просто перелічив прізвища всіх футболістів «Динамо» – з німецькою вимовою. Два роки тому вони взяли Кубок кубків і Суперкубок, і я їх усіх дуже любив. Екзаменатор любив їх не менше за мене. Ми розійшлися, цілком задоволені один одним. Я вступив. Мене чекало Місто.

Щось іще?

Напевно, так. Останні дні серпня, я вже пакуюся до Львова. Вони знаходять мене телефоном, однокласники, тепер уже колишні. Ідея: відсвяткувати в *кабаку* (тоді це слово на означення ресторану лише з'явилося) наші успішні вступні. Нас набирається восьмеро, нас порівну. Ми дуже красиві, бо нам по сімнадцять років. Ми не ховаючись попиваємо горілку і вино. Ми не ховаючись куримо. Курять лише хлопці. Наше волосся подовшало і наші краватки саме такі, як треба. Щодо дівчаток, то вони лише раз за разом підносять нам вогонь. Тоді саме з'явилась якась така мода – у товаристві кожна дівчина повинна була стежити за своїм хлопцем, за його рухами. Як тільки він вкладав до рота сигарету, вона тут-таки мусила піднести йому вогонь. У цьому був якийсь ритуал. Вони попередньо домовлялися між собою, хто кому підносить. Це означало: *я хочу бути з цим*. Тепер уяви собі: ми куримо все частіше, вогонь спалахує все відвертіше. Мені запалює та сама дівчина, яка почала мені подобатися. Я знаю, що її дер мій товариш, але якого біса! Потім ми танцюємо і вона рухається, дихає, третєся настільки безсумнівно, що стає *солодко* і страшно і треба щось робити з ерекцією. «Я тобі, – шепочу я, – подзвоню зі Львова, ти приїдеш?» Вона втискається в мене з такою силою, що будь-яке «так» блідне. Ми танцюємо ще багато разів, бо це єдине, що в нас є – Танець, і жодної вільної *хати* на сьогодні.

На сьогодні досить?

Напевно, так.

2. Сюїта для «Jethro Tull» з оркестром

Це був рік...

Це був рік 1977-й, дві сімки на кінці. Згущені сімдесяті, найвища концентрація десятиліття. У липні мав настати кінець світу – і не просто у липні, а 7 липня, сьомого сьомого сімдесят сьомого. На наших теренах спостерігалось велике рушення – тисячі сектантів, десятки, сотні тисяч, можливо. Вони звідусіль ішли до підніжжя певної гори – чорт, як же вона зветься? – зараз уже не згадаю, але в будь-якому разі то мав бути їхній Сіон. Вважалося, що ті з них, які зустрінуть цю дату – 7 липня року сімдесят сьомого – у спільній молитві коло підніжжя Сіону, безперечно врятуються від карального вогню. Але настало 8 липня, і нічого такого не трапилося. Жодного вогню, уявляєш? Ніхто з нас не згорів, хоч як їм цього хотілося. Їхні проповідники, звісно, відразу ж якось це їм пояснили – я думаю, в них були напрацьовані варіанти.

Отже, нове життя почалося з кінця світу?

Ну так. Який – не виключено – триває до сьогодні. Тобто все, що з того моменту відбулось і відбувається зі мною – не інакше як суцільна галюцинація когось, хто насправді увесь цей час горить. Ось уже двадцять вісім років. І мушу визнати, що мені в кайф. Документи на вступ я завіз до Львова 5 липня. Того дня я фактично вперше там побував – усі попередні епізоди були тільки *проїздами*.

Тобі сподобалося?

Знаєш, якщо в цьому Світі існує щось таке, як Місто, мені воно випало саме тодішнім Львовом. Прага була страшенно далеко – за кордоном, а Львів поруч, у межах цілковитої досяжності. Щоб забезпечити його собі на щодень, тобто щоб жити у ньому щодня, слід було гранично напружитися, загнати в себе назад невротичну ранкову нудоту і вступити до інституту. Мені це вдалося, я отримав це Місто на дальші п'ять років – як мінімум.

У чому це полягало? Чому саме воно? Розумієш, твої пояснення щодо якогось такого «відлуння Праги» мені не цілком достатні.

Гаразд, я спробую розкласти це на елементарні частини. Візуально Львів нагадав мені Прагу, бо в ньому було так само багато старого європейського каміння. І це каміння всюди поєднувалося з рослинністю. Це такий вічний занепад Риму темних віків – кози, що скубуть усяке зілля на уламках кераміки. Розумієш, це засіло в мені на кшталт якогось естетичного культу, я це згодом висловив у «Легенді про дивака»: *Він дуже полюбляв старе каміння, // розбитих веж і мурів кольори. Як там далі? Ага, ну якось так приблизно: І зелень, що не звідавши косіння, // все пнеться крізь каміння догори.* До речі, це слово – *косіння* – таке цілком незугарне, жак. Кілька років по тому (але вже в черговому, наступному житті) мій видавничий редактор, на щастя, це був Гера, підкреслив мені в рукописі це «косіння» хвилястою лінією і написав олівцем на берегах: *косовиця або косьба*. Я змінив його потім на... На що? На «проміння», так.

...зелень, що, не звідавши проміння?

Ні, зелень, що доцільно, мов проміння... Це страшенно наївний вірш – саме такий, яким я був у той час. Уже тільки назва чого варта – «Легенда про дивака»!

Чи можна при цьому думати, що у такий спосіб ти вже тоді шукав свою Центральну Європу?

У Львові? Аби краще виглядати у твоїх очах, можу сказати «так». Але навряд чи я знав тоді це словосполучення. Хоч я вже щось таке чув про *географічний центр* Європи у Рахові чи околицях. До речі, потяг, яким я вперше поїхав з Франика до Львова, був саме звідти, рахівський. У нас такі називають або ковбойськими, або циганськими. Під ковбоями, вочевидь, розуміють гуцулів. Менше з тим. На превелике моє щастя, наш поліграфічний інститут, себто, як ми його звично називали, Поліграф, розташовувався у старому місті, на Підвальній, зовсім поруч з Вірменською, Руською, Ринком, Сербською, Жидівською – суцільне тобі середньовіччя, ти йдеш повз ці потріскані напівмертві стіни, твої підбори цокають, остроги дзвенять, плащ розвівається, шпага – ну, що вона робить?..

Шпага креше об камені...

...цілком можливо! – і в тобі щось таке без перерви відлунює, якийсь такий Бах з Емерсоном. Так, це було саме воно: місто, яке винятково добре лягало на музику, котру я тоді слухав. Тоді ще не було плеєрів, я сам носив у собі десятки композицій і вони самі собою вмикалися, часом усі водночас. Вистачало ходити і слухати. Ха, ніколи не забуду, як одного з вечорів Смичок розказав, що от він щойно ішов старим містом, і воно було цілком вимерле – тільки він і нікого. І от він чує – це, вочевидь, у чийсь кухні відхилена квартира – і він чує дзвін, тобто подзвонювання, тобто калатання ложечки об склянку. Уявляєш? Хтось насипає собі до чаю цукор і розміщує його, подзвонюючи ложечкою об склянку. І це чути на всі прилеглі квартали, він іде триста метрів, п'ятсот, а воно до нього все долітає й долітає. Для мене в цьому весь Львів, чорт забирай. Це насправді така особлива акустика. Львів – це передусім акустика, аудіо, а не відео. Я зміг пояснити?

Не надто. Але нічого. Отже, старе каміння у поєднанні з зеленню. Це – як я розумію – головне візуальне враження? Якщо ми все-таки про відео. Були ще якісь?

Узимку зелень зникала. А Львів залишався Львовом. Хоча більше йому пасувала пізня осінь, така патина смутку. І бруду. Інше візуальне поєднання: старе каміння з американською джинсою. Виявилось, що у Львові є страшенно багато людей, котрі одягаються *не так*. Що це такий таємний порт, куди стікається вся контрабанда світу – заборонені музика, одяг, звичаї, зачіски. Довге волосся тоді вже начебто починало виходити з моди, але не категорично, дехто з нас цілком незле встиг. Я до скону буду вдячний рідному Поліграфові за те, що ми в ньому ходили так, як хотіли. І нас ніхто не скуб за довге волосся. У цьому сенсі там панувала цілковита *лібертуха*. Ну так, якщо спробувати якось це висловити одним-єдиним словом, той стан, то це буде саме воно – свобода...

Зараз я тобі заперечу. Для цього я сягаю по твій власний, вже згадуваний текст. Він називається «Мала інтимна урбаністика». Пам'ятаєш таку? І в ній читаємо: «Реальний Львів відсотків на дев'яносто з чимось складався з жахливих передмість і новобудов. Нагромадження промислових територій, хаос фабрично-станційних закамків, одноманітна житлова забудова сімдесятих і пізніших років, залізобетон, панелі, сморід і скрегіт зубовний. Фатальна безпорадність міської влади з водою, каналіза-

цією, транспортом. З відчинених вікон якщо й долинала якась музика, то тільки радянська естрада, російської мови в місті виявилося страшенно багато. Але ще гіршим було те, що носії української майже всі без винятку були доволі тупою й пасивною селянською. Студенти університету всім своїм виглядом та рівнем спілкування і способом життя нагадували швидше вихованців якогось імбецильного петеу. А т. зв. національна інтелігенція демонструвала чудеса вірнопідданства й сервілізму, всю свою українськість сублімуючи в розгодовані фізії та вишивані сорочки. Усе це разом становило найпаскуднішу зі знаних мені видозмін совка – совоукр». Перепрошую за довге цитування, але це ти написав.

Ну і?..

Мені йдеться про те, що ти сам називаєш розчаруванням. Воно, як ти слушно зауважуєш у тому ж тексті, переважно з'являється на грані зіткнення уявного з реальним. Коли уявне починає програвати реальному, відступати під його тиском.

Тоді, якщо можна, прочитай, що там у мене далі. Наступні два-три речення з того ж тексту...

Окей, читаю. Ось воно: «Тому мені не залишалося нічого іншого, крім віри в якийсь паралельний, таємний Львів. Час від часу це місто посилало мені сигнали про своє існування».

Ну от! Посилало сигнали, чуєш? Не варто забувати про те, що я увесь той час ставав поетом. Тобто в моєму випадку відступало якраз реальне – під тиском уявного. Що там далі?

«Іноді це була тінь якогось нетутешнього й нетеперішнього персонажа з виємігранської країни»...

Дякую, досить. Саме так – іноді. Іноді це були сліпці. У Львові вони траплялися всюди, з першого ж дня. Я так розумію, що там якась сліпецька колонія, цілий інтернат або щось таке. При цьому здавалося, ніби очі їм повиколювали ще років тому з триста. Всюди ці чоловіки – чомусь майже всі вони чоловіки – з білими паличками, якесь таке безперервне намацання стежок, вузлів, поворотів, торкання ринв, порогів, трамвайних східців, тротуарної кромки. Страшенно багато сліпців на душу населення. Більше, здається, лише божевільних. Це типово для всіх репресованих міст – велике число божевільних або *диваків*. У Львові психіатричний шпиталь на вулиці Кульпарківській, район міста теж називається Кульпарковом. Але часом тобі здається, що той Кульпарків значно більший, що він більший від самого Львова, що насправді Львів – це така собі філія Кульпаркова.

Мені здається, чим більше місто, тим більше божевільних.

Напевно. Згідно із законами статистики, це, мабуть, так. Знаєш, скільки їх тут у вас, у Берліні? А в Москві? А в Нью-Йорку? В Нью-Йорку це просто гаплик, при цьому вони активні, вони увесь час шукають контакту. Такий вже характер цього міста – навіть божевільні поведуться в ньому, як брокери на біржі. Вірляна Ткач розповідала, як певного дня в підземці її заатакував тип із мертвим щуром у руці. Він тримав того щура за хвіст і намагався лупити ним усіх зустрічних. Вона ледве втекла від нього, вся в шоці, звичайно. Тут їй врешті трапився полісмен – великий чорний хлопець, такий підкреслено спокійний,

стриманий. Усе, як і належиться полісменові в Нью-Йорку, – надто ж, коли він чорношкірий. Не знаю, що він про неї подумав, коли почув, що тут начебто на сусідній станції бігає *маньяк*, який *б'ється мертвим щуром*. «Мем, – каже він на це, – візьміть себе в руки, мем, вам дурне в голові, а ми тут із самого ранку ловимо одного такого, що відрізає зустрічним носи!»

Але у Львові чогось подібного не траплялося?

Ні, було радше симпатично, нуль агресії.

Тоді, можливо, звідси і свобода, про яку ти кажеш? Тобто неагресивна свобода божевільних?

Щось таке – божевільних і пияків. У ті роки, себто наприкінці сімдесятих, по місту ще пересувалися цілком інакші пияки.

Чим інакші?

Це були часи дешевих кріплених вин, так званих *чорнил* і *шмурдяків*. Деякі з них мали надзвичайно поетичні назви – «Золота осінь», «Аромат садів», «Сонцедар». Уяви собі лишень цю красу – Сонцедар, дар Сонця! Це ніби назва столиці якоїсь, наприклад, скіфської держави. Або, наприклад, «Солнце в бокале». Хоч усі звичайно казали на нього «Муха в стакане». Існували й цілком суворі неметафоричні назви – «Біле міцне», «Плодово-ягідне», «Красное вино». Або «Портвейн-72». Я до сьогодні не знаю, чому 72. Що це за цифра, до чого. Мався на увазі рік його розробки чи що? У кожному разі то не міг бути рік урожаю. Про жоден урожай там узагалі не йшлося, як і про жоден виноград. Існували ще всілякі екзотичні назви. Скажімо, з Азербайджану постачали «Агдам». Його було прийнято називати «Агдам Іванович». Ми ледве дочекалися першої стипендії, щоб закупити шмурдяків і влаштувати в гуртожитку кривавий бенкет.

Кривавий?

Ну, це я перебільшив. Загалом було так. З початку вересня я отримав тимчасове місце в гуртожитку, лише на три місяці. Житла, як усюди в совку, ніколи не вистачало на всіх. У грудні я мусив звільнити своє ліжко в гуртожитку на користь нового студента. Тобі цього все одно не зрозуміти, тому приймай як даність.

І що тоді?

Я про це не надто думав. Було ясно, що винаймати квартиру не вийде – це, як ви кажете тут, у Німеччині, зруйнувало б моїх батьків фінансово. Мені здається, то був час нашої найглибшої сраки. Батько деградував на службі і заробляв дедалі менше, а пропивав дедалі більше, мама тягнула майже все на собі. Максимум, який могла вона мені дати до Львова, дорівнював моїй місячній стипендії. Тобто до сорока рублів ще сорок. Плюс трохи їдла з дому, не забуваймо про їдло. Але все ж. Квартира коштувала б, напевно, ще цілу стипендію. Натомість гуртожиток був фантастично дешевим – два рублі на місяць. Ти можеш це якось досягнути? Два рублі на тридцять днів! Але в ньому, звичайно, не вистачало місця на всіх. До грудня ми жили по четверо в одній кімнаті, потім ті з нас, які були *тимчасовими*, мусили залягти на дно. Себто звільнити ліжка і подбати про власний матрац на підлозі. І по змозі жити в тому ж гуртожитку далі, але не світитися. Так уже з грудня 77-го року я

став у цьому житті нелегалом Орфейським. Несправедливість полягала в тому, що мене від самого початку навчань було призначено старостою групи. Тобто, з одного боку, залучено до якогось такого, курва, *істеблішменту*, а з другого – приречено на нелегальний статус.

Що означало бути старостою групи?

Це був жах. Це щось таке, наче концтабірний капо. Але в пом'якшеній формі. Я, звичайно, жартую. Староста визначався з-поміж студентів – як такий, що виконує *адміністративні завдання деканату*. Наші студенти навчалися групами – ніби школярі класами. Скажімо, нас у нашій групі було двадцять шестеро. І я був начебто кимось головним, якимось таким *представником деканату в групі*. Але, як навчали мене старші й досвідчені друзі за склянкою шмурдяку, насправді йшлося про протилежне – бути *представником групи в деканаті*. Тобто вести своєрідну подвійну гру – вдаючи, ніби сумлінно виконуєш адміністративні обов'язки, захищати *своїх* від усяких деканських підступів і репресій. Усе це виглядало страшенно мило і навіть почесно, от тільки хотілося знати, чому саме я? Чому саме я маю бути жертвовним пеліканом? Тобто, прикриваючи свободу інших, жертвувати власною? Староста не міг пропускати занять. Староста вів *журнал обліку* і готував *рапортички*. Староста мусив відводити удари від інших і приймати їх на себе. Староста щодня пропливав між Сциллою та Харибдою – туди й сюди по десять разів на день. Мої студентські роки виявилися жахливо зіпсутими цим клятим староством. Я досі не знаю, чому вибір декана впав саме на мене. Переважно старостами призначали всіляких бугрів – старших за віком, партійних, таких, що відслужили у війську і спізнали смак наказів та приниження собі подібних. Я не відповідав жодному з цих критеріїв. Навіть брутальності мені не вистачало, тим більше кар'єризму. Моєю мрією завжди було звільнення. Іноді я провокував такі ситуації, щоб мене обов'язково зняли, змістили. Але я так і залишався старостою всі п'ять років. Дивовижно, як радянська система дослівно в усьому, у будь-якій формі колективного співіснування, примудрялася застосовувати одну й ту ж в'язнично-табірну модель. Для нас вона вигала всі свої *студради* (які ми не могли не назвати *стук-радами* – само просилося!), всі ті *перевірки санітарного стану кімнат*, чергування на поверхах, здирання зі стін неправильних плакатів, заборону неправильної музики, підглядання, підшіптування... Одне й те саме, всюди одне й те саме – тільки десь м'якше, а десь і...

Мені здається, ти почав розповідати якусь історію, від якої ми трохи віддалилися.

Нічого, я пам'ятаю: перша стипендія і кривавий бенкет. Був, здається, понеділок третього тижня від початку занять. Ми нарешті дочекалися першої в житті виплати стипендій. Кілька днів поспіль ми нервово потирали руки в очікуванні. Це мусила бути святкова вечеря для своїх – шістьох або й сімох першаків. Азіати – їх у цій *ініціативній групі* було приблизно з половину – мали зготувати плов. У нашому Поліграфі вчилося до біса мешканців Центральної Азії, дехто навіть жартував, ніби велике У в аббревіатурі УПІ (Український поліграфічний інститут) слід насправді розуміти як *Узбецький*. Уявляєш – старий Львів, середньовічні мури, руїни Європи – і всюди повно узбеків у смугастих халатах! Востаннє це місто могло переживати щось подібне хіба в XVII столітті, коли Хмельницький напустив у нього своїх друзів-татар. Кайф!

Ти ще пам'ятаєш тих хлопців?

Кого, азіатів? Звісно, як і всіх інших! Першого з них, узбека, звали Шухрат, але він просив називати його Шуриком. Дещо кумедний тип, такий трохи Ходжа Насреддін, фанат

Корану, шаріату і кандидат у лави партії. З ними таке траплялося – подивись на всіх цих нинішніх рахмонкарімових. Звідки б вони взялися? Іншого прізвище було Рукавішников, напівросіянин-напівтаджик. Чи напівтуркмен? Ні, все-таки напівтаджик – якимось мені врізалось в пам'ять це слово – Душанбе. Він жив у кімнаті зі старшаками, третьокурсниками, тому раніше за всіх нас пройшов іспит вином. Тобто він його не те щоб успішно склав, але намагався скласти, і неодноразово. Третій називався Різо Назіров, такий цілком харизматичний тип, басмач і памірець. Я саме тоді від нього й дізнався, що є такий народ – памірці. Не вампірці, а памірці – від Паміру. Вони живуть високо в горах, котрі, як відомо, є *Дахом Світу*, і зневажають таджиків з долин. Він навіть казав мені, як по-їхньому «раб», і з усього випливало, що то синонім до «таджик». Вони говорять однією з афганських мов. До того ж серед них повно синьооких блондинів, бо насправді вони є прямими нащадками якихось заблудлих недобитків Александра Македонського. Почекай, слід якимось повернутися до тієї історії.

Вона нікуди від нас не втече. Були ще якісь гідні спогаду типи?

Ще двоє. Обидва покинули Поліграф під час першого курсу. Вітнюня вчився разом зі мною на журналістиці, був злостивий, як опосум, і завше влазив у якісь розбірки, особливо серед старших. Він чомусь несамовито подобався дівчатам. Вони писали йому довгезлезні любовні записки. Чому? Я цього пояснити не можу. Проте це настільки розгойдало його душевну рівновагу, що він перестав виходити на пари, загрузнувши в гуртязі і поступово наливаючись посизінням від бухла. Нині він, здається, служить якимось прокурором, що в нашій країні не так уже й погано. Другого звали до банальності звично – Саша Шевчук. Попри банальність імені це був, як кажуть американці, а character. За нас усіх він був старший – здається, його вже виключали з історичного в Ленінграді, після чого він устиг відбути повні два роки війська. Він теж не ходив на пари. Зазвичай він багато читав і кутив. Можливо, він для того і вступав до Поліграфу, щоб удосталь начитатися й накуритися. Так і бачу його донині: от він сидить за столом, постава пряма, на столі розгорнута книга, попільничка і пачка цигарок. Усе. Він читає й курить. Читає й курить. І до нікого ані слова. Цілими годинами, цілими днями.

Що він читав?

Уяви собі, різне. Але передусім «Капітал» Маркса. Він читав його для себе, його такі речі чомусь цікавили – додаткова вартість, усяке таке. При цьому він мав самі лише двійки з марксизму, бо його ніколи не бачили на заняттях.

Гаразд, коло дійових осіб окреслене. Тепер про той бенкет.

Ну, звісно – ми ж навіть не починали. У понеділок пополудні до інституту завезли гроші. Кожен староста мав отримати готівку на всю свою групу. А потім усе це роздати – кожному його суму. Тобто це була така жива черга до каси. Відтоді я стоятиму в ній усі п'ять років – щонайменше 50 разів. Мої руки звикнуть до грубих банківських пачок. Тобто звикнуть не тремтіти від шелесту запаморочливої кількості купюр.

Що то були за суми?

Наскільки пригадую, переважно десь коло тисячі рублів – часом більше, а часом менше. У кожному разі це замалим не дотягувало до суми річного заробітку мого батька.

Річного?

Так. Я не обмовився. Отже, можеш собі уявити – така довжелезна черга, де всі на всіх гавкають, при цьому, звісно, старші розпихають навсібіч молодших грудьми і ліктями, цілковитий бардак, початок навчального року, механізми розлагоджені, адміністративний скрегіт, машина дає збій, колеса не крутяться, поршні не скачуть, психована касирка з віконця верещить – і так далі. І жодного просування вперед. Після двох з гаком годин такого тупцювання й вовтуження я залишаюся *фактично сам*: моїх друзів і подруг з групи дістало, вони розходяться, мовляв, я й сам упораюсь, достоюся, а вони – так тому й бути – почекають до завтра, завтра я їм усе видам без штовханини й напругу, так тому й бути, культурно і на блюдечку. Перспектива заночувати в гуртязі з мішком чужих грошей під подушкою неприємно холодить нутроші. Поруч залишається хіба що Вітюня, майбутній прокурор. Але про це його майбутнє ані він, ані я ще не знаємо. Я отримую *повний розрахунок* одним з останніх, коли надворі, як і в очах, темніє. Синя пачка – це п'ятірки, зелена – трояки. Схоже на те, що разом там вісімсот. Крім того, якась нез'ясована кількість *рубльових* – вони розлітаються надовкіл, наче осінні листки, ми спазматично згортаємо їх і зсипаємо у роззявлену пашу мого *крокодила*.

Припускаю, що того ж вечора ви розпустили більшу частину мішка...

Якби ж то! Ми шляхетно відокремили своє від чужого (свого було жалюгідно мало, всього лише по вісім синіх купюр) і накупили вина. Як це тоді називалося в газетах, до *святкового столу*. Того ж вечора ми пристойно повечеряли масним узбецьким пловом та ще маснішою памірською шурпою і до непристойності мало захмеліли. Помилка крилася, вочевидь, не тільки в масній їжі, але і в тому, що вина ми набрали не *міцного*, а *столового*. Останню пляшку ми навіть вилили в чайник, розігріли і щедро змішали з цигарковим попелом. Начебто вино з попелом мало чудодійно позривати наші голови з пліч. Ефект виявився нікчемним. Ми насьорбалися теплої попелястої гидоти, раніше званої *закарпатським ркацителі*, і, так нічого й не доп'явши, повалилися спати. Хтось лише заїкнувся на тему *дівчаток*, але був одностайно посланий – які ще *дівчатка* на тверезу голову?

Тобто як – жодних еротичних поривів?

З цим було нев'ібенно складно. Розумієш, це був дуже нелегкий у житті нашої тодішньої країни час. Ми всі по вуха застрягли в тому жахливо вбогому побуті. Уяви собі – вічно загиджені коридори, сморід від сміттебаків, умивальників, сральників, металеві солдатські ліжка, сіра дірява білизна, спортивні штани з *начосом*, халати, курва мама, якісь неоковирні, якісь лікарняні халати! З тих, у яких помирають! І капці, і панталони, і бігуди! Розумієш, до цього слід було звикнути. Щоб уявити собі кохання за таких обставин, слід було пройти певну стадію своєрідного емоційно-естетичного отуплення. І зрадити музику, свою музику, бо ті корови слухали винятково всяке гівно типу «Лейся, песня!» і Деміса Руссо. Ні, безумовно, там, у тих гуртожитських коридорах, так само траплялися цілком стерпні (або й цілком нестерпні) кралі, але саме вони бували вже переважно *зайнятими*. Як, наприклад, моя майбутня дружина, про що згодом. До всіх інших категорій мусилося підходити лише під сильним впливом алкогольної анестезії.

Окей, тоді що все-таки з тим кривавим бенкетом?

Не хвилюйся, ситуація поки що під контролем. Наступного дня був вівторок, і це означало, що ми йдемо до *школи* аж на першу тридцять. У нас п'ять разів на тиждень заняття розпочиналися пополудні, тільки у понеділок – з восьмої ранку. У Поліграфі не вистачало аудиторій, тому заняття відбувалися за змінами. Я кажу до *школи*, бо так ми цей наш Поліграф переважно називали – *школою*. Існувала така весела приповідка: *по рублю – і в школу не підемо*. Існувала ще веселіша: *по рублю – і поригаємо*. Того ранку так воно і сталося. Рукавішников (він же Рукав) зранку навів до нас повну кімнату своїх старшаків – курс третій, четвертий, навіть чи не п'ятий, всі такі зарізяки з вусищами, бакенбардами, в джинсі і в тільняшках, абсолютні тобі ветерани недавньої війни у В'єтнамі. Ідея була гуманна: зближення між поколіннями, студентська солідарність, *посвячення молодих*. Ми й незчулись, як на столі, під столом і всюди по кутах завелися незліченні голови пляшок, і вони впритул витріщилися на нас. Що це було – «Гроно Закарпаття»? Зараз уже не згадати... Пам'ятаю лише, як уже десь після другої склянки ми всі затягнулися димом і світ виявився дедалі швидшою каруселлю. Ефективність шмурдяків полягала в тому, що вони коштували небагато, пилися відносно легко і великими дозами, найчастіше повними гранчаками, а вставляли фактично вмить. Краще за мене це може пояснити Індрик – він уміє все обґрунтувати з біохімічної точки зору: процент цукру, спиртові домішки, коефіцієнт засвоєння слизовою, м'якими тканинами, концентрація, консистенція. Пам'ятаю, як Рукав усе бігав і бігав по нові пляшки, чомусь саме він – з дитинства легкоатлет. Пам'ятаю, як о пів на дванадцяту ми всі заревіли старовинну махновську пісню «Любо, братци, любо!». Вона донині для мене одна з улюблених, ця «Любо, братци!», але май на увазі: щойно я почну її співати, це завжди знак, що мені досить. Так уже склалося.

І саме тоді пролилася перша кров?

Ні, що ти. Уяви собі – дванадцять днів, і всі готові, всі – ветерани і молодняк – всі кудись розповзаються, кімнату перетворено на суцільне смердюче звалище: гори недокурків, голова обертом, порожні пляшки, так і хочеться додати – *порожні душі*. Я лежу на одному з ліжок, я лежу навznak, щоб не обблюватися, мої молоді очі, *очі мої грусніє*, втуплені кудись у небо, себто угору, у стелю, у тріщину. І думка в мене всього тільки одна, але вельми суперечлива: от я фактично не стою на ногах, а мені за півгодини треба підвестися і вийти і винести свого *крокодила* з тисячею чужих рублів і йти цілих 15 хвилин до кінцевої зупинки трамвая, а потім ще їхати 20 хвилин трамваєм, де мене звідусіль затиснуть цілком огидні люди, львів'яни і львів'янки, від яких мене не зможе не зблювати, і вони всі шипітимуть своє *такий молодий, а так напившишся*, бо я справді такий молодий (поет!) сімнадцятилітній (поет!) і такий самотній, п'яний, і навіть ще ні з ким у житті (поет!), не цілувався, тож вони запросто вирвуть у мене ті гроші і всю мою душу і радісно порозпихають (поет!) по всіх своїх смердючих кишнях... А мене здадуть на миловарню. З того дня я наче знайшов одне зі своїх сталих положень на цій землі. Я так і бачу себе, як я лежу навznak, завжди навznak, лицем до стелі, на десяткові інших ліжок чи просто матраців планети і світу – у 17 років, а потім у 18, коли *мою голову крутило в центрифусі, а крізь туман в очах я побачив патлаті обриси Дема*, і у 19, коли всі по черзі схилялися наді мною і щось останнє нашіптували, а я лише розпливався дедалі ширшою посмішкою, і у 20, коли в Садового їхав дах і він до крові бив тарілки ребром долоні, і значно пізніше – завжди, коли я вмираю від алкоголю і мене роздирає такий смуток, що... Що я, здається, розумію, що мав на увазі Гомбрович, пишучи про запах сірки з темного – уявляєш? – абсолютно темного і цілком глухого підвалу.

Про запах сірки не пам'ятаю. Але все-таки чим закінчилася та історія?

Хе, вона ще досить далека від закінчення! Гаразд – пунктиром. Уяви собі, що за якусь годину я таки підводжуся: мене чекають, мене чекають, вони голодні, вони без копійки, я мушу йти. Потім цей неймовірно довгий *історичний прохід по Львові*. Майорівка, Пагорб Слави, могили радянських воїнів-визволителів. З яким презирством вони на мене дивилися! Сходження по Леніна вниз (ну звичайно, я не сідав до трамвая!), попри танк на постаменті, паралельно до колії, ще нижче, повз будинок, де мешкав з батьками Дябо Липа, далі той кінотеатр – як він там? Згодом я все-таки опинився у трамваї, щоправда, не у двійці, а в сімці, там, навпроти святих Петра і Павла з їхніми безалкогольними німбами. Потім – затемнення. Пам'ятаю лиш те, що різко почало сутеніти, а я кружляв лабіринтовими коридорами Поліграфу чи то в пошуках аудиторії зі своєю групою, чи то невідомо де покинутого *дипломата* з крокодилячої шкіри (і тисячі чужих рублів у ньому). Якимось так виявилось, що його вже зі мною не було. Скільки годин я був у дорозі? Куди мене заносило? Під Оперу? На Янівський цвинтар? На Високий Замок? Останнє було підказкою: Високий Замок. Звідкілясь це вилізло якимось таким двадцять п'ятим кадром. Деякі лекції нам за браком місця читали не у головному корпусі, а в розташованих поблизу школах – 28-й та 19-й. Ця друга стояла на схилі Замкової гори. Я піднявся до неї вже майже витверезілий. *Кашельок ілі жизнь* – чомусь стукотіло в моїй голові. Порожнеча вечірніх, ледь освітлених сходів і коридорів навіювала екзистенційний жах. На третьому поверсі я пережив трепет дежавю. Мені здалося, наче я вже бував тут сьогодні. Мій нікому не потрібний *крокодил* дочікувався мене на одному з підвіконників. Скільки часу він так простояв, нікому не видимий у своєму четвертому вимірі? *Кашельок ілі жизнь*, видихнув я і відкрив його. Бабло виявилось на місці: синя пачка (розпечатана), зелена (неторкнута) і жмуток осінніх рубльовок. Я переможно і дещо знахабніло відчинив двері класу навпроти. Викладачка античної літератури саме заливалася про щит Ахілла. Я, увесь у захоплених спалахах двадцяти п'яти пар очей (герой! герой!), недбало запитав дозволу сісти. «Сідайте, товаришу старосто», – відповіла вона з таким пісним невдоволенням, що я назавжди зрозумів: друзями нам не бути. А я ж міг і з вікна викинутися, Галино Степанівно.

Отже, все-таки гепі-енд. Тобі щастило. Тобі завжди так щастило?

Щастити мені почало щойно у грудні. Так, у грудні я наче потрапив на іншу планету. Причому не виходячи з того самого гуртожитка. Я просто змінив кімнату в ньому. Однак перед тим у моє життя увірвався Кольорук. Це був хтось, кому я вперше на світі показав свій зошит з віршами. Це був Хтось.

У такому разі – про вірші. Ти писав їх і далі?

Фактично ні. Зміна ландшафту виявилася попервах паралізуючою. Однак я й далі жив з таємною думкою, що я поет. Записування віршів, зрештою, ніколи не є вирішальним. Важливіше їх проживати. До того ж я томився в *передчутті* і, напевно, через те тримав коло себе свій зошит – завжди на відстані витягнутої руки. Як сталося, що одного з вечорів я показав його Кольорукові? Ха, знав би ти, як мені було в ті хвилини – я намагався курити «Орбіту» за «Орбітою» і навіть не дивитися в його бік, поки він читав. Насправді я все одно дивився – не очима, а всім собою. Моє серце билось *збожжеволілим птахом*. Дозволю собі цей вислів, бо тоді я ще допускався подібних висловів. Ця мука тривала з півгодини, не менше. Кольорук був інститутською знаменитістю, монстром і динозавром. Йому саме виповнилося десь із двадцять п'ять, він здавався в тих стінах вічним – вічним студентом або Вічним Жидом, що пройшов Крим і Рим, літав у космос, горів у танку і так далі. Зовні він нагадував трохи Тараса Шевченка, а трохи Володю Мулявина з ансамблем «Песняри». Тільки значно худіший і хрипкіший від обидвох. Не було такої людини в гуртожитку, котра б хоч раз не змушена

була вислухати його вірші. Він просто вриався до кімнат або зупиняв першого-ліпшого в коридорі – і змушував. У нього була цілком геніальна горлянка, і він писав приблизно таке: *Ховали хліб на припічку, // молились Богу. // Мала-манюня скрипочка // виспівує волого. // Смичок, мов птах, по струнах – // стриб-стриб, цвірінь! // Сусідських душ відлуння. // Тінь.* І от саме йому я показав той свій зошит.

І тоді він прочитав його, і...

Знаєш, він висловився схвально. Він, щоправда, кинув зауваження, що типу я повинен *більше образів брати із життя*, але у ті часи всі кидалися такими зауваженнями, це було своєрідним слоганом: *література повинна йти від життя*. Зрештою, тяжко цьому щось заперечити. Література? Життя? Усі ці поділи надто умовні. Але я не про те. Ситуація з моїм поетичним самовикриттям отримала невдовзі – чи не наступного ж дня? – цілий ланцюг подальших наслідків. Кольорук раптово захотів жити з нами, в нашій кімнаті, тож, користуючись якимись власними адміністративними впливами, змусив забратися геть узбецького Шухрата. Відтоді все й почалося: преферанс, вірші, безсоння, тисяча сигарет на ніч, *продажні поети 60-х*, шукання рими, сварки з приводу Сальвадора Далі або комунізму, ритуальне слухання в темряві «Pink Floyd». Це був альбом «Wish You Were Here» – він починається й завершується такою колосальною сюїтою, ти пам'ятаєш...

«Shine On You Crazy Diamond».

Саме так. Це повторювалося з ночі в ніч – старшина запасу Кольорук наказував лягати, гасити світло і запускати в темряву «Pink Floyd». Ми завмирили – кожен на своєму ліжку – з мрійницькою цяткою сигаретини в зубах: я, Вітюня, Шевчук і, здається, Карлуша Волох. Після перших же гітарних зойків, таких, пригадуєш, дещо езотеричних, Кольорук обов'язково вимовляв *піздеєєєц*. З ночі в ніч, завжди у тому самому місці, уявляєш? *Піздеєєєц*. Саша Шевчук відверто його недолюблював і за його відсутності висміював. Це було як знущання над моїм культом. Я схилився перед Кольоруком, на той час він був одним із моїх нечисленних святих – німб над головою, глибочені западини очей, тремтіння красивих нервових рук, пластика голосу. Якийсь такий східний пророк! Я відійшов від нього лише згодом – коли він надто брутально вліз у моє *перше*, гм, *кохання*. До речі, «Чорну Книгу» Антонича я теж позичив у нього – і жив з нею кілька місяців. Чорт забирай, який нерозривний ланцюг! Стільки нової поезії, стільки ночей, стільки програних мною преферансів, Антонич, переписування Антонича від руки. Ну і нарешті той грудень.

А скажи-но, що все-таки трапилось у грудні?

Чудо. Мене запросили жити до художників. Виявляється, Кольорук, покидаючи всіх нас надовго задля якоїсь там кількамісячної переддипломної практики, лишив щось на зразок свого духовного заповіту і пустив гуртягою інфу про мене як про *волею Божою поета*. Віддаю належне – мені в лице він цього ніколи не казав, мабуть, з міркувань педагогічних. Тобто в живі очі він переважно розмазував мене по стіні і вічно повторював: *ах ти, інтелігенте гнилий*. Але поза очі розповідав усім, що я *волею Божою поет*. Хоч він тоді й не вірив у Бога. Але, мабуть, вірив у Божу волю. У кожному разі саме завдяки його, здогадуюся, вельми яскравій *піар-кампанії* я й потрапив до тієї містичної кімнати. Там жили *художники* – винятковий для Поліграфу сорт людей. Вони студіювали «Мистецтво Книги» і були схожими на середньовічних рицарів Таємного Ордену – носили грубі светри, потерті плащі, довге волосся, бороди і – часом – берети. Їм ішлося про те, щоб до них на вільне

койкомісце тимчасово не підселили якусь одноклітинну почвару, скажімо, з механічного. Тобто вони саме шукали *гнилого інтелігента* собі до компанії. Бо вони створили у тій своїй кімнаті зовсім інакший прекрасний світ: стелажі з книгами, свічки, репродукції, платівки, ангели, крила, зітхання, яблука, чай і сухе вино. Так я потрапив до Касталії. Перше, що я там відчув, – це радість праці. Уявляєш? Вони любили працювати, себто годинами, днями і ночами длубатися у своїх проектах – ілюстрацій, шрифтів, обкладинок, титулів, колонти-тулів і колофонів, вони працювали тушем, гуашем, чорнилом, олівцями, пензлями, пастелями – усім, що малювало. Праця вважалася кайфом. Їхній побут був цілком підпорядкований цьому кайфові, а отже, впорядкований. Як усі ченці, вони відволікалися виключно на дівчат – тих, що найкрасивіші. Хоча й дівчат вони приводили до своєї кімнати переважно з єдиною метою. Ти знаєш про що я?

Здогадуюся.

Ні. Вони частували їх сухим вином, чаєм, яблуками і малювали з них портрети. Я хотів бути художником, і мені почало писатися. Часом вони просили читати що-небудь уголос. Я вмирав, у мене пересихало в роті, мій голос панічно втікав хрін знає куди, я дочитував звідкілясь із дна своєї найглухішої бочки, але їм усе одно подобалося. Вони любили мене і вважали рівним собі, я не міг цим потайки не пишатися. Звісно, там, серед них, я знайшов собі ще одного святого. То був Смичок. Він був – я не маю іншого слова – геніальний. Це було все разом – рисунок, малярство, акторство, спів, гра на багатьох музичних інструментах, сюрреалізм, гумор, свобода. Це був Ганс Гольбайн Молодший – не менше! Слухай, виберися тут, у Берліні, до картинної галереї й подивися роботи Ганса Гольбайна Молодшого, тільки так ти зрозумієш, хто такий Смичок! Він читав уголос речення з першої-ліпшої книжки – і мені хотілося прочитати її всю. Він умів таким чином переповідати фільми, що з них якнайкраще вилазило все потаємне, до того ж виявляючись головним. Я до сьогодні завжди і всюди намагаюся співати позичені в нього пісні – чи то лемківські, чи якісь козацько-турецькі. Він навчив мене з головою занурюватись у хорали, магніфікати й ораторії. Він був рокером і бітником і пронизливо сурмив у старовинний ріжок з якогось південного степу. Багато років по тому я написав «Елегію післяноворічного ранку», і там є про нього: *Ти, Ігоре, сурмив у свій ріжок, // в якому всі музики триста років // шукали кайф і висновки глибокі, // а нам zostались метушня і шок...* ну і так далі, а потім, уже ближче до кінця: *Хоч ми й були, мов мандрівні актори, // і в нас був Ігор – він сурмив, як ас!* До речі, деякі коментатори схильні бачити за цим Ігорем цілком інших людей. Тому принагідно заявляю: той Ігор – Смичок! Нікому з вас, мудаків, не відомий геній.

Мені здається, ти визрів.

До чого?

Ти самоліризувався. Якраз достатньо, аби говорити про кохання.

Окей. Ти сам цього хотів! Хоч це, напевно, вже висіло у повітрі. На Новий рік ми влаштували у себе в кімнаті забаву, і я вкотре поклявся – вкотре перед самим собою, що стану чоловіком.

А ти все ще не?..

У тому й справа. Не забувай, що одне з моїх імен – усе-таки Нарцис. Іноді мені вистачало лише простягнути руку. Але я не простягав її. Ну гаразд, про це ще скажемо. Тієї ночі через нас перевалило повно всілякого люду, гуртяга цілодобово навстіж, тисячі всіляких гостей їтеде, дискотеки на кожному поверсі, пиятики, флірти, конфетті, сідниці, сидниці, декольте, атмосфера наелектризована до краю, Бразилія, карнавал. Якось так усі зненацька помилися і виявилися молодими й красивими. Ми гуляли в такому досить мішаному товаристві, там чогось були корейнки з технологічного, й одна з них увесь час терлась об мене. Я вирішив, що вона Йоко Оно, а я Джон Леннон. Який тоді, до речі, ще жив. Ми танцювали дуже тісно і під усе на світі – навіть під Баха. Потім у зовсім темному коридорі на цілком невідомому поверсі я спробував упитися губами в її губи. Але Йоко кудись вислизнула. Здається, всім нам дуже хотілося спати. Така от історія.

Ха! І це вона вся?

Окей, ходімо далі. Наступного дня, трохи проспавшись, ми знову танцюємо і п'ємо. Наступний день – це перше січня, розумієш? 1 січня 1978 року. І та сама Йоко все так само об мене треться. Аж ми вже навіть від усього цього тертя сильно спітніли. І раптом – чах! Звідки ще ця взялася? Такі мені лише снились, уявляєш?

Знову корейнка?

Ні, львів'янка. І вона увесь час танцює з іншими, але так, ніби тільки зі мною. You know what I mean. Ще того ж вечора ми щось устигли собі сказати. Але яким жахом було дізнатися, що вона – уяви собі! – на цілих чотири роки старша! Це значить, що їй уже невдовзі двадцять два, цілих двадцять два, це ж якась така доросла старіюча жінка! Я сьак-так прожив без неї наступні пару днів. На третій вона постукала до нашої кімнати саме тоді, коли в ній був лише я, сам-один. З'явився, щоправда, Смичок, але – вірний товариш – відразу ж і заповся під землю, супроводжуваний сигнальними спалахами свого електричного німба. Ми слухали сонати Баха для альта з клавесином і говорили про них же, тобто про сонати Баха для альта з клавесином. Десять на восьмій хвилині я подумав, що то цілковитий ідіотизм – досі не почати цілуватися. Я перестав говорити, і вона теж. Затемнення.

Розумію.

Та ні, навряд чи ти це справді розумієш. Я сам уже цього не розумію. Коли все це вперше, і в тобі пульсує стільки дурнуватого щастя, і ти замалим не розриваєшся від одного-єдиного слова *ого*. Ого, пронизує тебе, ого, вона це робить язиком, ого, як у неї добре під светром, ого, який я, виявляється, нахаба, ого, куди я поліз, ого, а це, виявляється, такий пиптик, так ось ти який, ого, ого, ого. Це було суцільне *ого*. Збоку це мусило виглядати як початок порнофільму «My First Sex Teacher» з тематичної категорії «Mom + Boy» – але тільки як початок. Потім ми вибігли з гуртяги на сніг, було дико і радісно. У такий спосіб ми промучили себе всю ту зиму плюс добрячий шматок весни, суцільний петинг, спостереження за вікнами і провалені побачення. Хоч насправді лише січень був нашим. Потім щось таке зламалося і пішло цілком косо. Найгіршою була ця різниця у віці. Або краще сказати – брак досвіду з мого боку. Мені страшенно не подобалося бути з нею на людях. Усі так співчутливо дивилися на мене, ніби я був якимось піддослідним кролем. Або офірним цапом. Щоб дорівнятися їй, я всім брехав, начебто ми однолітки. Мене розлущували фактично без зусиль – як горіх кракатук. (Так? Вам уже двадцять два? А виглядаєте зовсім ще юним!) Моє волосся було завдовжки з мушкетерське, але вуса не дотягували. Вуса тільки-но пробилися в нері-

шучості – не знаючи ще до ладу, рости їм і далі чи не варто. Саме тоді я трошки запізнався з цим особливим людським поріддям – міщанством Львова. Це колосальне явище, увесь цей бестіарій, цей безконечний і нерозв'язний пасьянс пліток, інтриг, прихованих скандалів, шлюбних партій, хитросплетіння зрад, плекання чистоти альянсу, раси, конфесії, чогось там ще. Ти уявляєш – я міг стати частиною цього всього! Я міг з нею одружитися, ще тієї ж весни, цілком таємно від власних батьків, і увійти до цього двору таким собі 18-літнім принцом-зайдою, чужокровним парвеню, зеленим і недоумкуватим.

Хоча в «Малій інтимній урбаністиці» ти начебто захищаєш цю львівську герметичність. Ти пишеш: «Завдяки цьому місто вижило, зберегло себе в найтяжчі часи. Львівські чутки і балачки – це такий спосіб взаємної підтримки. Бо справжні львів'яни – це велика родина, la familia, мафія, де всі підтримують одне одного своїми ненастанними пліткуванням, зацікавленням, заздрістю, ненавистю, котра межує з любов'ю, настирливою увагою. Він шалено живучий, цей Львів, даремно ж він з родини котячих».

Звісно, я й зараз його захищаю. Мені здається, я не сказав про нього жодного лихого слова!

Що це було? Кохання?

У кожному разі це було щось найпекучіше на світі. При цьому я свідомо вибрав утечу, знаєш? І не обов'язково тому, що на весну з неба впав розгніваним бойовим вершником джихаду Кольорук і заволав на всю силу своїх вельми прокурених легень: *Бевзю! Дебіле! Втікай, поки не пізно, втікай!* Але його мені якраз і не хотілося слухати, надто вже пафосно він хрипів на всю свою геніальну горлянку. Ні, я щось таке вичув сам, абсолютно сам. Занадто радикально це гралось – одруження. А може, нічого й не гралось?

Загалом це надзвичайно цікаво – віяло шляхів. Ти начебто щоразу спотикаєшся перед якимось усе новим вибором, і ти його робиш, але стільки невипробуваного залишається позаду. Тобі не шкода всього того, чим ти не став? Скажімо, тим спеціально запрошеним з провінції принцом?

Я так само не став тисячею інших осіб. Я не став офіцером радянської армії, бомжем, єговістським проповідником, інженером людських душ, мисливцем за черепами, серійним убивцею, викладачем Кама-Сутри, я ніколи не стригся у ченці і пішки не ходив на Тибет, я не сидів у в'язниці за гомосексуалізм чи бодай за розтрату казенних коштів, не кохався з негритянками чи бодай мулатками...

Овва, а сцена в душовій з «Московіади»?

Про це пізніше, гаразд? Зараз мені важливо сказати інше: ці художники з їхніми слайдами, німбами, плащами і платівками щоразу витягали мене з чергової біди – передусім Смичок, хоч і Вано теж. Тобто я, майже несвідомо, перейняв від них абсолютне знання про те, що у світі, де так багато зовнішнього, насправді є невичерпні резервуари внутрішнього – і в цьому внутрішньому можна сяк-так протриматися все життя, наче хробак у яблуку. Особливо якщо навколо – суцільний совок, сіра зона, котру шулерська система лукаво називає дійсністю. Так от, саме від них я перейняв таємне знання про те, що дійсність є деінде. Знаєш, під їхнім впливом я так розписався, що ранньої весни – в момент найнищівнішого краху моєї

першої love story і відповідного йому обвалу почуттів – з мене поперла якась така цілком екстатична львівська проза, без початку і кінця, писана такими ж екстатичними поривами під Баха, Пахельбеля, Генделя, Перселла, Джемініані, Марчелло, Телемана, Шютца...

Вівальді?

Звичайно. Кореллі, Скарлатті. Усе це страшенно пасувало до Львова, в якому ми тоді жили. Такого Львова насправді не було, але ми в ньому жили. Це було життя у старих гравюрах. Слід було потрапити всередину, стиснути себе всього до вимірів *малого голландця*, стати персонажем, героєм, мандрівним погоничем хортів. За кожним рогом відкривалася приголомшлива перспектива далеких пагорбів, щохвилини можна було піти в їхньому напрямку і зникнути серед них назавжди. Увечері ми пили чай з липи і читали вголос Едгара Алана По, такий грубезний том з майже тисячею сторінок, виданий у серії «Литературные памятники».

Російською?

Так. Найкращі книги тоді виходили російською. Україну трусила цензура. Я навчився читати польською і принаймні двічі на тиждень виходив полювати до книгарні «Дружба», де без роздумів хапав польських Карпентьєра чи Кортасара, а потім перебігав до «Мелодії» з її сміховинно дешевими покладами ренесансово-барокового вінілу. Була ще «Поезія», але в ній мені не щастило. Насправді це було таке мурування власного світу. Від усього цього дому буття робилося дедалі драйвовіше. Я ходив до лісу, там була якась покинута залізнична колія, можна було безконечно довго йти уздовж і компонувати в собі сюїту для «Jethro Tull» з оркестром. У червні, коли майже всі роз'їхалися на практики й вакації, ми з Інгою стали братом і сестрою. Вона була трохи вищою за мене, сорокарічні чоловіки так і жерли її очима. Вона була капітаном баскетбольної команди і дівчиною мого товариша Длинного, ще одного художника і ще одного генія.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.